کۆرۆنا و ڕەگەزپەرستی ... عەلی مەحمود محەمەد

زۆرێك لەوانەی کە باوەڕیان بە زانست و مێژوو نییە, لایان وایە ئەوەی دەیزانن و باوەڕیان پێیەتی لوتکە هەموو زانستەکانە, کۆرۆنا دەبەنەوە سەر غەزەبی خودایی وئەرکی ڤایرەس لە ئافاتەکی ماڵوێرانکەرەوە دەبەنە سەر ئەرکەکی جیهادی مرۆڤانەو عەدالەتخوازانە و بە پیرۆزی دەزانن, وەك وەڵامدانەوەیەکی خودایی بەرامبەر بەغەدری گەلی ئیغۆری دەبینن, هاوتای دەکەن بە ئەفسانەکانی تەیرە ئەبابیلە کە چۆن سوپای ئەبرەهەی بەو هەموو فیلە زەبلاحەوە تێك شكاندو بەردو لیتەیەی هەڵیگرتبوو سینگی شەق شەق کردو سوپاکەی تارو مارکرد,نەیهێشت بەو فیلە زەبلاحانەوە پێ بنێنە ناو خاکی پیرۆزی مەکەوە, یان وەك ئەو مێشولەو مێرولانەی ئازاری ئەبەدی نەمرودی کوڕی کوش کوڕی نەوەی نوح یان داو بەو زەلیلی و دەردەوە روحیان لە سەندەوە, ئەوی گوایە یەکەم پاشای عەرش بوو لە جیهان کە 800 ساڵ ژیا, 400 ساڵ بە زەلیلی مێشولەکان هەشتیانەوە, بەو هەموو دەسەڵاتەوە کە هەیبوو, ئەو هەموو دەوڵەمەندییەی پێ درابوو, نەیتوانی بەرامبەر مێشولەکان بوەستێتەوە, ئێستاش ئەوان کۆرۆنا وەك غەزەب و چەکێکی پیرۆز دەزانن کە خواوەند بەرامبەر بە چینییەکان بەکاری دەهێنێت لە تۆڵەی برا ئیغۆرییەکان.

ئەمان وای دەبینن کە ئەم دەردو ڤایرەسانە تەنها لەوکاتانەی خوداوەند دەیەوێت ئەمانی گەلی هەڵبژێردراوی خودا رزگار بکات لە ناخۆشییەکان وەك موعجیزەیەکی تۆڵە ئاسا دەینێرێت, ئیتر نازانم ئەم چەکە کوشندەیە لە ناخۆشترین جەنگەکاندا بۆ فریای غەزەو گەزنی نەخست؟, بۆ لە دوای جەنگی ڤیەتناوە سوپای موسەڵمانان یەك سەرکەوتنیان بەدەست نەهێناوەو بە جارێکیش مێشولەو تەیرە ئەبابیلەو ڤایرەسە پیرۆزەکان فریایان نەکەوت, ڤایرەسەکان بۆ لە سەنگەرەکان لە پاڵیانا نەجەنگاوە, بە پێچەوانەوە جاری وا هەبووە روحیانی بە کۆمەڵ لەسەندونەتەوە, وەك ئەوەی لە رابردوودا ڤایرەس و نەخۆشی وا جگە لە کاتی تۆڵە پیرۆزەکان نەبوبێت.

بە درێژایی 10 هەزار ساڵی رابردوو, دوای ئەوەی مرۆڤایەتی بە کۆمەڵ ژیانی هەڵبژارد, سەدان و هەزاران نموونەی مەترسیدارترو زۆر مەزنتر لە کۆرۆنا هەبووە, زۆر جاریش لە بری سوپاکەی ئەبرەهە وڵاتی قورەیشی گرتەوە,یان هەر قورەیشی کوشتووەو لە بنەچەوە

دەریانی هەناوە، لە بری نەمرود روحی چەندین خەلیفەی رفاندووە.
دیاردەی دەردو ئافات و تۆفان و بومەلەرزە دیاردەیەکی هەمیشەییە، پێش ئاینە پیرۆزەکان و لە رەونەقی باوەڕداری بە ئاینەکان و سەردەمی مرۆڤە پیرۆزەکاندا هەبووە، جستنیان لە یەك هەڵمەتدا لە ساڵانی 1347 بۆ 1352 زیاتر لە 100 ملیۆن ئەوروپی کوشت، ژمارەی دانیشتوانی گۆی زەویی لە 450 ملیۆنەوە هێنایە سەر 350 ملیۆن کەس، تیفۆس 17 ملیۆن مەکسیکی کوشت، ژمارەی دانیشتووانی لە 20 ملیۆنەوە هێنایە سەر 3 ملیۆن، زۆرینەیان ئەو دانیشتوانە رەسەنە بووەیە بوون، غەدریان لە مەشولەش نەکردووە، سورێژەو ئاوڵەیا لەو کاتەی خەلافەت دەسەڵاتدار بوو، بەردەوام لایەك لە هاونیشتمانیانی پاك دەکردەوە، تەنانەت جاری وا هابوو سوپا موجاهدینەکانی لە رێگەوە دەردەهێناو پایتەختەکانیانی دەکردە چۆڵەوانی.
ئەنفلەنزای ئیسپانی ، سیل ، سورێژە، ئاوڵە،گەڕی و …. لە دوای قەلانیەکان یەك حەشاماتیشیان بە کوێری گۆڕو گولی دەهێشتەوە ، خە تەفانی بهەلا لە ساڵی 1970 نیو ملیۆن بەنگلادشی کوشت، لە-4-1990 یش باوبەران 138 هەزار بەسزمانی بەنگلادشی دیکەی کوشت، خەڵکەکە29 سادەو هەژارەکەی بەنگلادیشت لە هەمووان باوەڕدارترو بەوەی ترن، دەیان بومە لەرزە لە تورکیا و پاکستان و … سەدان هەزار موسڵمانی کوشت، ئەوەی تەمار کراوە لەسەردەمی خەلافەتەکان 20 بومە لەرزەی گەورە وەهاتی گرتەتەوە، ملیۆنان جاری کەرەنا هووڵاتیانی موسڵمانی بە دەستنوێژەوە لەسەر بەرماڵ و رو لە قیبلە کوشتووە، ئەوا لە دەردو بەڵای رشانەوەو سورێژە و ئاوڵەیا و … گرانی یەك لەدوای یەکەکان مەپرسنەوە، خۆ هەردوونە کوردستان بە گرانی گەورەو بچوك وتاعونی رەش و .. تەپڵەی و لایەکی پاککردەوە، ئەوانەی بە سەفەر بەلکیش چوون نیوەیان ڤایرۆس کوشتیانی.

دەخەش بون بە دەردو ئافات و پەڵانەو نزاو دەخەشی دەربەین بەی دەچەتە چوارچێوەی بیری راسیتزم و رەگەزپەرستییەوە ، بەخەشی باوەڕ بوون بە گەلی هەڵبەژێردراو و خۆشەویستی خودا، بیرکەیەکی رەگەزپەرستانەی راسیستیە، مرۆڤەکان چۆن بە یەکسانی لە دایك بوونە، هەر بە یەکسانیش دەمێننەوە.

هەر ئێستا سۆماڵ و کینیاو ئەسیوبیا… کەوتوەتە بەر پەلاماری ملیارها کولە، مەترسی قاتوقەی گەورەی لێدەکرێت، ئەرکی مرۆڤایەتییە فریای خەڵکەکەی بکەوێت، خۆ زۆرینەی هەژاران و برسییەکانی جیهان وێڕای ئەوەی موسڵمانن، لەوانەن زۆر ئاینداریشن، ئەو کەمەك و یارمەتیانەی بەیان دەت لەوانەوە دێن باوەڕدار نین،

مرۆڤ ئەگەر لە مرۆڤایەتی نەشرابێتەوە نزا بە سەرکەوتنی ڤایرۆس و ئافات ناکات.

راسیزم نەتەوەو ئاینی نییە, ئەنفلەنزای بەراز ساڵی 2009 زیاتر لە 5000 هاووڵاتی ئەمەریکی کوشت, ساڵی 2010 ڤایرۆس لە ئەمەریکاوە سەری هەڵدا 18400 کەسی لە 214 وڵات و هەرێمی جیهانی کوشت, کەچی ئێستا ئەمەریکیەکان مامەڵەیەکی راستیستانە بەرامبەر بە چینیەکان دەگرنە بەر, نەك هەر ئەوان لە زۆر وڵاتی دی جیهان, نموونە سەناتەری کۆماری ئەمەریکی تۆم کۆتن ئیدعا دەکات کۆرۆنا پەیوەندی بە لەکۆڵینەوەی بایۆلۆجیەوە هەیە لە ووهان,گوایە دەستکردە, هەرچەندە لە بەرەی بەرامبەردا لایەنگرانی تیۆری پیلانگێڕی باوەڕیان وایە ئەمە بەشێکە لە جەنگە مەزنەکەی تەڵەی سەسیدیس, ئەمەریکا سەرچاوەی کۆرۆنایەو شەڕی سەرکردایەتی جیهانە لەگەڵ چینییەکان .
چینییەکان هۆکارن ئەمڕۆ ببینە خاوەند زۆر لە پێداویستییەکانی ژیان, ئەوان جگە لە بەختەوەری هیچیان بەمان نەهێناوە, تێکشکانی کۆرۆنا ئەری مرۆڤایەتییە.

زەلکاوی بیرکردنەوە و رۆشنبیرانی نەریتپارێز … ستیڤان شەمزینی

رۆشنبیری کوردیی لە گێژاوی سۆفیزم و نەریتدا گیری خواردووە و هەناسەی سوار بووە، ناتوانێت لە دەرەوەی کۆنسەپتە ئاینیی و چەقبەستووەکان میتۆدێکی تری بیرکردنەوە دابهێنێت. زمانێکی جیاواز لەو موفرەداتە سەلەفییە بدۆزێتەوە بۆ دەربڕین و هەرواش بە ئەوەی ببێتە رایەڵەک بۆ گەیاندنی هزرینی نوێ. ئەوە دیقەت بدەن ئەوەی لە وتار و شیعر و رۆمان هەڕمێنی هەیە هەموو ئەو تایپەن لە نالی و مەحوییەوە درێژبوونەتەوە تاکو بەختیار عەلی و مەریوان قانیع. ئەم رۆشنبیرییەش بارگاوییە بە رۆحی عیرفان و پاسیڤیزمی ئاینیی و هاوئاوازە لەگەڵ دەنگی زیقنی مەگەل نەک برینێک بکاتە خودئەڤینی تاک و کۆمەڵگەوە، ئەمە پێویستیمان بە رۆشنبیرێکە شەبەقێکی گەورە

بخاتە نارسیزمی باوەڕ باوەکانەوە نەک بەرهەمهێنەری کۆن بێت لە پاکەتی تازە و مودێرندا.

تەرزێک لە ڕەشنبیری کورد، یان نووسەر، گۆڕەپانی ڕەشنبیریان پاوان کردووە، زیاد لە هەر شتێک لە بواری وشە ریزکردن، یان بابەین وشەسازییدا "مەرفەلەجیا" کارامەن، ئەگەرنا هەگبەیان خاڵییە لە پەیام و ئاسۆیان هەندە تاریکە رووناکی هیچ ئەڵتەرناتیڤێکی لەوە نابینرێت. ئەگەر ڕەشنبیر تەنێ دەسەڵاتی وشەریزکردنی هەبێت بۆ ئەوەی ئەو وشانە شتێک لە دنیا و دەوروبەرمان بگۆڕن، تەنیا دەمەوەرییەکەیان بۆ دەمێنێتەوە.

ڕەشنبیر یان نووسەری راستەقینە بەوپەڕی ژیربێژییەوە کۆنسێپتەکانی دەگەیەنێت، نەک زۆرتر لە هەر کارێک سەرقاڵی گەمەی چەمکسازی بێت، هەموو خولیای ببێتە وتنی وشەی گەورە و نووسینی رستەی جوان، دەشێ وشە جوانەکان هەڵگری دنیایەک ناشرینی بن، بە پێچەوانەشەوە هەروا، ئەوەی گرنگە وشەکان وەک فیشەکی موختارکوژیان لە نەیەت تەنێ دەنگەکی گەورە بن بۆ پێکانی ئامانج، مەسرەفگەرایی لە بواری زماندا، دواجار لە چەنەبازیی بەولاوە شتێکی تر نییە.

ڕەشنبیری کورد وەک ختوکەدەر

بە سەردەمێکدا تێدەپەڕین ئارگۆمەنت و میتۆدی زانستیی لە گووتاری ڕەشنبیریی کوردییدا، کەوتۆتە دوای ختوکەدانی هەستی مەگەلی خەڵک، ڕەشنبیرانی ئێمە لە باشترین حاڵەتدا شاسواری TALK SHOWن، کار لەسەر وروژاندنی سۆزی جەماوەر دەکەن، نەک لەسەر عەقڵی تاکەکەس، ئێمە هەمان ئەو شتەیە ڕەشنبیرانی عەرەبیشی گرتەوە، لە سۆنگەی ئەوەی هیچ ئارگۆمەنتەکیان پێ نییە بۆ ڕەواییدان بە هزرینیان، ناچارماون لە ڕێگەی جوڵاندنی ناوچەکانی سۆزی زەرینەوە ئەوەی دەیانەوێت بیگەیەنن، هەر لەبەرئەمەش لە دنیای عەرەبیدا ڕەشنبیرانی عەوامگەر دەستیان گرتووە بەسەر کایەی ڕەشنبیرییدا، لە دۆخی کوردییدا قووڵکە خەستترە، بەو پێیەی چوارچێوەی بیرکردنەوەمان لە بن کاریگەریی ڕەشنبیریی ئاینیی و کولتووری عەرەبییدایە.

ئەوەشی پێی دەوترێت نوێخوازیی لە کایەی ڕەشنبیریی کوردییدا، هیچی تر نییە جگە لە چەمکسازیی و گەرمکردنی بازاڕی وشەسازیی بۆ ناوەڕۆک، لە راستیدا فۆرم ڕەت ناکەمەوە، بەڵام نابێت ناوەڕۆک بکرێتە قوربانی فۆرم، نابێت ئێمە لە بەشاییدا بیر بکەینەوە، ئێمە ئەو دیمەنە تەقەنەرێیە بووەتە کابووسێکی بەردەوامی من. ئەوەی "گۆران" کردی لە بواری نوێکردنەوەی شیعری کوردییدا، لە

تێکشکاندنی “عەروز”ی عەرەبییەوە بەرەو کەشی “پەنجە”، دوای نزیکەی سەدەیەک چەقی بەستووە، بەو پێیەی نەوەی دوای گۆران توانای نوێکردنەوە و تێکشکاندنی ریتمی باوی شیعری نییە، ئەوەی هەیە تەنیا گەمەیەکی فۆرمالیستانەی رووتە و هیچی تر. لە بواری فیکردا، دوای مەسعود محەمەد، رەهەندییەکان هاتوون کە درێژکراوەی “روانگە”ییەکانن، ئەمان رۆشنبیریی کوردییان کردە کەلاوە و بازاڕی ساغکردنەوەی تەنز و چەمکە سواوەکانی فیکری رۆژئاوایی. ئەم گروپە هەندە غەوارەن بە کۆمەڵگەی خۆیان، هەروەک ئەو رۆشنبیرە عەرەبانەی “عەلی حەرب” بە رۆشنبیرانی تاراوگەنیشین ناویان دەبات ئەگەرچی لەناو کوچە و کۆڵانی شارەکانی خۆیشیاندا بژین.

تابلۆکە زۆر لەوە کارەساتبارترە، ئەمە بە چاو دەیبینین، هەموو کاری رۆشنبیری کورد، بووەتە ختوکەدانی دەروونی زۆرینە، ئەو دەتوانێت دەروونی جەماوەر بهەژێنێت، بەڵام دەست و پێ سپییە لە وروژاندنی عەقڵییان، ئەمە شتێک نییە رۆشنبیرانی ئەمە نەیخوازن، بەڵکو لە سترەکتەرەوە خۆیان لە لیتاوی ترادیسیۆن و دۆگماتیزمی ئیدیۆلۆژییدا چەقیون، لەبەرئەوە ناتوانن کار لەسەر عەقڵ بکەن، وەک هەر مەلایەک یان پیاوێکی تری ئاینیی کاریان وروژاندنی هەستی دەستەجەمعییە، ئەمە ئەو ئایدزەیە دووبارە و دووبارە بەرهەم دەهێنرێتەوە. رۆشنبیری کورد پرسیاری نییە، یان هەموو ئەو پرسیارانە دەوروژێنێتەوە، تێکڕا دەیزانن و زۆر کۆنتر وەڵام دراونەتەوە. تا رۆشنبیری ئەمە نەتوانێت پرسیاری تازە بکات، هیچ ئاسۆیەکی تازە لە مێشکی نەوەکانی داهاتوودا دەرناکەوێت. تاکو رۆشنبیری ئەمە عەقڵ رەت بکاتەوە و ببێتە باهۆزی عاتیفەگەرایی، کۆمەڵگەی ئەمە مێشکی هەر رۆژەی لە ژێر پێی جەلادێکدا دەپلیشێتەوە و بە ئەوەی بەخۆی بزانێت دووچاری نەخۆشی “سەندرۆمی ستۆکهۆڵم”* دەبێت، وەک لە مێژە ئەم نەخۆشییە بەستی لە کۆمەڵگەی ئەمە بەیوە.

رۆشنبیر وەک رووخێنەری ئارامی

فاکتێک هەیە فەیلەسووفە پۆستمودێرنەکانیش جەختی لەسەر دەکەنەوە، رۆشنبیر هیچ شتێک لە دەرەوەی گەنجینەی رۆشنبیریی ئیزافە ناکات جگە لە دۆزینەوەی تازە لەو گەنجینەیەدا، بە دەربڕینێکی تر رۆشنبیر کار لەسەر دۆزینەوەی فۆرمی نوێ دەکات بە هەمان ئەو ناوەڕۆکە کۆنەی هەیە. روونتر وایە بڵێم نووسەر ناوەڕۆکی تازە داناهێنێت بەڵکو فۆرمی نوێ دەدۆزێتەوە، کارەکەی وەک ئەو سەرکەشییە کۆلۆمبەسییە وایە کیشوەرێکی تری جوگرافیای تێڕامان و بیر دەدۆزێتەوە. زۆربەی جار ئەم دۆزینەوەیە دژ بە سایکۆلۆژیای

مێگەلییە، بەڵکو وەک تاقگەی ئاگر دەژێتە سەر خەیاڵدانی ئەو جەماوەرە پان و بەرینەی بیرکردنەوە و مێشکیان لەژێر بەفری ئایدۆلۆجیا و ئایندا بەستوویەتی.

رۆشنبیر بوونەوەرێکە هەمیشە بیر دەکاتەوە، پرۆسەی بیرکردنەوە یەکێکە لە ترسناکترین پرۆسەکان، لە سۆنگەی ئەوەی بیرکردنەوە هەمیشە شلەقی و نادڵنیایی دوای خۆی جێدەهێڵێت، ساتەوەختی تیۆریزەکردنی بیرکردنەوە و ئاڕاستەکردنی بە ڕووی جەماوەردا، یەکێکە لە چرکەساتە هەرە تەقینەرەکان، بەو پێیەی مرۆڤ بەردەوام بە دوای سەقامگیرییدا وێڵە، رۆشنبیر لەم ساتانەدا وەک جەلادێک دەردەکەوێت لە تەڕوانینی زۆرینەدا، بەو پێیەی ماڵی ئارامیی و چەقبەستوویی ئیدۆلۆژیی “الجمود العقائدی” لێ تێکدەدات، هەروەک چۆن ماڵ شوێنێکە بۆ سەقامگیریی و ئارامی مرۆڤ، بەهەمان شێوە دۆگماتیزمی فیکریی رووبەرێکی ئارامە بۆ مێشکی مرۆڤ، ئەمە هەموو لێکۆڵینەوە ئەنترۆپۆلۆگییەکان هاوڕان لەسەری، ئەوکاتەی رۆشنبیر بە چەکی بیر و رەخنەی نوێ دژ بەو دڵنیاییەوە دەوەستێتەوە و هەوڵی رووخاندنی ئەو ماڵە ئارامە دەدات، دەبێت کائینێکی نەفرەتلێکراو لە تەڕوانینی زۆرینە مێگەلەکەدا.

بیرم نییە، کام لە بیرمەندەکان بوو جارێک نوسیبووی: نووسین ژەهر و تریاکە. باوەڕم وایە ئەو بەپێزترین پێناسەی پرۆسەی نووسینە، لەبەرئەوەی نووسین ژەهرێکە دژی ئارامیی دەروونی و عەقڵیی، هەمیشە مرۆڤ لە باری جێگرییەوە دەباتە دۆخی رارایی و بەدگومانی. وەک ئەوەی “سلۆتەداریک”یش هەمیشە جەختی لێ دەکاتەوە “هیچ شتێک هێندەی ژەهر دژە ژەهر نییە”. لە کۆتایشدا داهێنان و پێشکەوتن بەرهەمی عەقڵە نادڵنیا و راڕاکانە، نەک مێشکە مەییووەکان. رۆشنبیریی دەبێت وەک شمشێری “دیموکلیس” مرۆڤ لەسەر نادڵنیایی رابهێنێت، راهاتن لەسەر دڵنیایی داخستن و قفڵدانی عەقڵە، رۆشنبیریش بوونەوەرێکی هەستەکی نییە، بەڵکو لە بەرزترین راددەدا عەقڵانییە، رۆشنبیر هەمیشە لە خەباتدایە بۆ ئەوەی مێشکی قەوزە نەیگرێت و بەردێکی مەعریفیی هەڵبداتە گۆمی مەندی دڵنیاییەوە، نەیزەکێک بێت لە ئاسمانی بیرەوە بکەوێتە خوارەوە، شاری ئارام و چەقبەستوویی بروخێنێت، لەم کاتەدا رۆشنبیر رووخێنەرە لە پێناوی بیناکردنەوەدا، ئەمە هەمان تیۆری فەوزای خەلاقە کە لە ئەفلاتۆنەوە دەستی پێکردووە و ئێستاش لە بواری سیاسییدا ئەمریکا پەیڕەوی لێ دەکات.

رۆشنبیر وەک نەفرەتلێکراو

ئەدۆنیس، ئاماژە بە ئەوە دەکات "وتنی راستی لە زەمەنی سوکراتەوە ترسناک بووە"، بەو پێیەی باجەکەی مردنە، مەرجیش نییە هەموو کات ئەو مەرگە ڕەهەندی فیزیکی هەبێت، بەڵکو بە دەربڕینی ئەدۆنیس "لانیکەم مردن لە رووی کۆمەڵایەتییەوە". ئەو کاتەی ڕۆشنبیر داکۆکی لەو راستییانە دەکات، پێچەوانەی مەیلی زۆرینە یان باوەڕە دۆگمە باوەکانە، بەر نەفرەت دەکەوێت. کاری ڕۆشنبیریی ئیشێکی ئیبلیسیانەیە، چوون لە بری یەقین گوومان لەسەر هەموو شتێک دروست دەکات، لە بری وەڵامی کۆنکرێتی سەدان پرسیاری تر بە ئاوەڵایی جێدەهێڵێت. لە راستیدا کاتێک ئێمە باسی چەمکی ڕۆشنبیر دەکەین، تەنیا ئەوانەمان مەبەست نییە سەریان بەسەر کتێبدا شۆڕ کردۆتەوە و پەیوەندییان بە واقیعەوە نییە، ئەمانە زیاتر عارفن وەک لەوەی ڕۆشنبیر بن، مەبەست لە هەر کەسێکە بۆچوونێکی تازە یان بیرۆکەیەکی ناباوی هەبێت کار لە ئەندێشەی مرۆڤ بکات.

ڕۆشنبیرێک زۆرینە بەدەیان بێت، یان خۆشەویستی هەموو لایەک بێت، جێی گوومانە، لەو سەنگەیەی ئەو خۆشەویستییەی لەسەر حیسابی راستیی و شاردنەوەی بەشێک لە هەقیقەت دروستکردووە. ڕۆشنبیر لە هەر کایەیەکدا کار بکات، مرۆڤێکی بە نەفرەتکراوە، کۆمەڵگە هەمیشە لە ڕۆشنبیرە جیددییەکان دەدەنگە، چوونکە کاری ئەو هەروەک هاواری منداڵە لاسارەکەی شانۆگەرییەکی "ئەپسن" وایە کاتێک هاواری کرد پاشا رووتە، ئەو تەنیا دەنگێک بوو لاساریی کرد و بە پێچەوانەی سەدای حەشاماتێکەوە راستییەکی ساکاری درکاند، لێرەدا ئەم منداڵە وەزیفەی ڕۆشنبیریی بەجێدەهێنێت. بە مانایەکی تر ڕۆشنبیر ئەو کەسەیە بە گوتنی راستیی درز دەخاتە خودئەڤینی زۆرینەوە، خوێ دەخاتە سەر برینەکان، گوومان لە پیرۆزییەکان دەکات، هەوڵ بۆ دروستکردنی دنیایەکی نوێ دەدات لەسەر جەستەی ئەو دنیا باوەی زۆرینە تێیدا چەقیون، لێرەوەیە ڕۆشنبیر بە تەنیا بەر نەفرەتی دەسەڵاتداران ناکەوێت، بەڵکو پێشوەخت بەر نەفرەتی زۆرینەی کۆمەڵگە دەکەوێت. لە نموونەی ژەهرخواردکردنی سوکراتدا ئەم فاکتە بە روونی خۆی دەردەخات.

نیچە لە "وەهای گوت زەردەشتدا" بە روونی دەڵێت "من ناگەڕێمەوە بۆ لای ئەوە، تاکو هەمووتان نکۆڵیم لێ نەکەن". ئەوەش لەبەرئەوەی "هەقتان پێ دەڵێم". دروست ئێمە وێنای ڕۆشنبیرە لە هەموو ساتەوەختە مێژووییەکاندا، کە بەر نەفرەت دەکەوێت، وێنایەکی قێزەون و تا ئەندازەیەک گاڵتەجاڕانەی بۆ داتاشرێت لە مێشکی خەڵکدا، ڕەنگە خەڵک هەر خۆیان دروستکەری ئەو وێنەیەش بن. لە

نەفرەتکردن لە رۆشنبیراندا هەموو هێزەکان کۆکن و بەشێوەیەک لە شێوەکان پێک دەگەنەوە، بەو پێیەی دەسەڵاتی کۆمەڵایەتی و سیاسیی و ئاینیی هەموو تەبان لە نەفرەتکردن لە رۆشنبیراندا. دیقەت بدەن چۆن "کۆپەرنیکۆس" کاتێک برینێکی قووڵ دەکاتە نارسیسزمی مرۆڤەوە، بەوەی زەوی چەقی گەردوون نییە، چۆن بەر نەفرەت دەکەوێت، لە کاتێکدا ئەوەی ئەو وتی راستییەکی زانستی حاشاهەڵنەگرە، بەڵام لەو چەرخەی ئەوی تێدا دەژیا ئەم راستییە نەک باوەڕی پێ نەدەکرا، بەڵکو بەر نەفرەتیش کەوت. ئەوەی تازە بێت، سەرەتا قورسە، وەک پەندە ئەڵمانییەکە دەڵێت "هەموو دەستپێکردنێک قورسە". رۆشنبیر فیکری تازە دادەهێنێت و دەسپێکێکی نوێ دروست دەکات. ئاخر زۆرجار ئەوەی رۆشنبیر دەیکات بە خۆیشی لە بەهاکەی تێناگات، هەروەک چۆن کۆلۆمبۆس بەوەی نەزانی ئەمەریکای سەرزەمینی هێز و ئەفسانەکانی دۆزیوەتەوە.

لەم سەنگەوە باوەڕەم وایە ئەو رۆشنبیرەی لەئێستادا زۆر ستایش بکرێت بەرگەی مێژوو ناگرێت، بە پێچەوانەوە ئەو رۆشنبیرەی لە هەنووکەدا دژایەتی بکرێت شاسواری مێژووە و ئایندە دەبێتە موڵکی ئەو. نیتچە پێداگریی لەوە دەکرد هەموو شتە جوانەکان رۆژێک لە رۆژان ناشرین بوون. ئەو رۆشنبیرەی لە هەنووکەدا بەر نەفرەت بکەوێت، داهاتوو باوەشی میهرەبانەی بۆ دەکاتەوە، پێچەوانەکەشی هەر راستە.

وەڵامێکی نوێ بۆ پرسیارێکی کۆن

هەمیشە ئەو پرسیارە بۆتە پرسیارێکی جیددی کە بۆچی رۆشنبیریی کوردیی زۆر لۆکاڵییە و تەنانەت ناتوانێت سنووری گشت کوردستان بگرێتەوە و ببێتە رۆشنبیرییەکی کوردستانی؟ بۆچی ئەو پرنسیپە هێشتا بەسەر بوارە ئەدەبییەکەشماندا پراکتیس نەبووە کە جەخت لەوە دەکاتەوە هەر دەقێکی یونیڤرسال پێش هەر شتێک تەواو لۆکاڵییە؟. هۆکارەکەی جیا لە نەبوونی زمانێکی ستاندەر و لە ئارادا نەبوونی دەوڵەتی کوردستان و تاڵانکردنی ژێرخانی رۆشنبیریمان لەلایەن نەتەوە سەردەستەکانەوە، دەمەوێت هێما بۆ دوو هۆکاری ناوەکی تریش بکەم کەم تا زۆر بە بەرسقی ئەو پرسیارەی لای سەرەوە دەست دەدەن.

یەکەمیان، هەمیشە نەتەوە سەردەستەکان هەوڵیاندا کەسێتی مەعنەویی تاکی کورد تێکبشکێنن تا سنووری ئەوەی هەست بە زەبوونی خۆی بکات، بەردەوامیش بە چاوێکی نزمتر لە خۆی بڕوانێت کە تەریب بێت لەگەڵ کولتووری سەردار و رەعیەتدا. ئادلەر پێیوایە زۆرینەی جار

داهێنانی گرێی خۆ بە بچووک زانینە، بەڵام ئەم گرێی خۆ بەکەم زانینەی کورد تاکە شتێکی بەرهەمهێناوە ئەویش مرۆڤێکی پاسیڤی ئیستهلاکییە، تاک و تەراش نەبێت ئەو کائینەی لە دنیای ئەمەدا بە رۆشنبیر دەناسرێتەوە لەنێو هەمان زەلکاودا لە دنیا دەڕوانێت.

دووەمیان، کێشەکە زۆر ناوەکییە و پەیوەندیی بە بچووکی خۆیانەدان و بەرتەسکی ئەو تاکەوە هەیە ناوی رۆشنبیری کوردە. ئاخر رۆشنبیرانی ئێمە هێشتا بازنەی بیرکردنەوەیان هێندە تەسکە بە ئاستەم دەتوانێت بچێتە دەرەوەی شار یان ئەو ناوچانەی تێیاندا دەژین لە رووی جوگرافییەوە.
رۆشنبیریی جیهانی کەسێکە لە ناو گوند یان شارەکەی خۆیەوە لە جیهان تێدەگات بەڵام باسی کۆمەڵگەکەی خۆی دەکات، هەر دیاردەیەکی رۆشنبیریی لۆکاڵی نەبێت قابیلی ئەوە نییە ببێتە جیهانی، ئەگەر وەک ئارگۆمێنتێک پەنا ببەینە بەر نموونەی هێلیەد رەنگە کەمێکمان بکات بۆ روونکردنەوەی زۆرتری قسەکانمان. ئەدەبی کوردیی نموونەی دەقی وەهای تێدایە بکرێتە دەقێک سنووری کوردستان ببڕێت، بەڵام گرێی خۆ بەکەمزانین و بە نرخ سەرنجدانی بەرهەمی خۆماڵی هێشتا نەیهێشتووە ئەو کارە بکەوێتە سەر پێ. ئەم نموونە دەکرێت گشتاندنی بۆ بکرێت بەسەر کایەی سیاسیی و ئابووریشدا.

ستیڤان شەمزینی
ستۆکهۆڵم

***سەندرۆمی ستۆکهۆڵم، نەخۆشییەکی دەروونییە ئەو کەسانە دەگرێتەوە عاشقی جەلادەکەی خۆیان دەبن.**

دەقی ئەدەبی لە نیگاری کاریکاتێریدا – بەشی (1) - هەندرێن خۆشناو

کاریکاتێر وەك ئەوەی ناسراوە نیگارێکی شێوەکاری رەخنەگری گاڵتەجاڕە، بە مانایەکی دیکە جۆرێکە لە جۆرەکانی هونەر پشت بە

هێڵ و رەنگ و سێبەر دەبەستێت بۆ بونیاتنانی پەیکەربەندی خۆی و دەربڕی بیرێکەیەکی گاڵتەجاڕە، زۆرێك لە نیگارە کاریکاتۆرییەکان توانجی ئەدەبی و هەندێك جار دەقی درێژیش بەکاردێنن، ئەمەش دیاردەیەکی نوێ نیە، بەڵکو لە قۆناغە سەرەتاییە مێژووییەکانی هونەری کاریکاتۆرەوە بوونی هەیە، لە کاری هونەرمەندە دیارەکانی وەك دۆمیێ و جۆرج ودوارد و ئەوانی تریش بوونیان هەبووە، هەروەها دیاردەیەکی بڵاوە لەنێو کارەکانی هونەرمەندە کاریکاتۆریستەکانی سەردەمی نوێشدا، لەوانەش کاریکاتۆریستە عەرەبەکان وەکو ناجی ئەلعەلی، کە لە کارەکانیدا بە شێوەیەکی زۆر پشتی بە دەقە ئەدەبیەکانەوە دەبەست.

ئەم دیاردەیە لای هەندێك لە بایەخدەران بە هونەری کاریکاتۆر و بەتایبەتی لای هەندێك لە کاریکاتۆریستەکان جۆرێك لە ناڕەحەتی و ناقایلبوونی وروژاندووە، بۆ نمونە کاریکاتۆریستی سوریایی عەلی فەرزات، کە لە چەند چاوپێکەوتنێکی رۆژنامەوانی جیاوازەوە ناقایلبوونی خۆی بەم دیاردەیە دەربڕیوە، بە جۆرێك لە گۆچانی داناوە کە کاریکاتۆریست پشتی پێدەبەستێت بۆ گەیاندنی پەیامەکەی بۆ جەماوەر، جیا لە کەلوپەلە شێوەکارییە دەربڕەکانی تر، کانگای ئەو ناقایلبوونەش ئەو گرفتەیە لە پێناسەی هونەری کاریکاتۆردا، کە ناڕازیبووان بە توانج و دەقی ئەدەبی، لەو واقیعەی کە هونەری کاریکاتۆر هونەرێکی شێوەکارییە، و نابێت پشت بە کەلوپەلی نا شێوەکاریانە ببەستێت بۆ گەیاندنی ناوەڕۆکەکەی بۆ خەڵکی، لەلایەکی ترەوە زۆرینە لاریان نیە لە بەرکارهێنانی دەقی ئەدەبی، پشت بە پێناسە دووانەکەی هونەری کاریکاتۆرەوە دەبەستن، کە کاریکاتۆر هونەرێکی شێوەکاری و رۆژنامەوانیشە، بۆیە وەکو هونەرێکی رۆژنامەوانی بۆی هەیە کەلوپەلی نا شێوەکاریش بەکاربهێنێت بۆ گەیشتن بە ئامانجەکانی، کاریکاتۆر نیگارێکی جێبەجێکراو نیە بۆ گەیشتن بە ئامانجە ئیستاتیکیەکان بە تەنیا، لایەنە ئیستاتیکیەکە تاکە ئامانجی سەرەکی کاریکاتۆر نیە، بەڵکو چەندین ئامانجی تری هەیە، لەوانە سیاسی و فێرکاری و رەخنەیی و هی تر، بۆ گەیشتن پێیانەوە ئاساییە بەکارهێنانی ئەوەی شیاو و گونجاوە بۆ ئەو مەبەستانە.

بەم شێوەیەش دەردەکەوێت کە کانگای جیاوازییەکە لە پێناسە و ئینتیمای هونەری کاریکاتۆرە، بۆ دیاریکردنی هەڵوێستێك سەبارەت بەم دیاردەیە، پێویست بە گەڕانە بەدوای پێناسەی کاریکاتۆرەوە، هەموو پێناسەکانی هونەری کاریکاتۆر لە ئینسکلۆپیدیا و

فەرهەنگەکاندا جەخت لەوە دەکەنەوە، کە کاریکاتێر هونەرێکی شێوەکارییە، زێدەڕۆیی و گەورەکردن بەکاردێنێت بۆ بەدەستهێنانی دژە کاردانەوەیەکی کۆمیدیایی، بۆیە کاریکاتێر بە پلە یەك هونەرێکی شێوەکارییە، کەسیش لەسەر ئەمە ناکۆك نیە، بەڵام ئایا پێناسەکان بەتەنیا بەسن بۆ بڕیارێکی کۆتا سەبارەت بە ئینتیمای کاریکاتێر؟ بە دڵنیاییەوە نەخێر.

کاریکاتێر بێجگە لەوەی کە هونەرێکی شێوەکارییە، چەندین سیفاتی تری دیکەی هەیە کە وایلێدەکەن پەیوەست نەبێت تەنیا بەم پێناسانە، شوێنی بنەڕەتی بەیەکگەیشتنی هونەری کاریکاتێر بە بینەرانەوە ڕۆژنامەگەرییە بە هەموو جۆرەکانیەوە، تەنانەت ئەگەر پێشانگاکانیش شوێنێك بن بۆ ئەو بەیەکگەیشتنە، زۆرجاران ئەو نیگارە کاریکاتێرییە نمایشکراوانە پێشتر لە ڕۆژنامەکاندا بڵاوکراونەتەوە، ئەگەر بڵاویش نەکرابنەوە، لە ڕێی ئەم پێشانگایانەوە ڕێگای خۆیان دەبیننەوە بۆ بڵاوکردنەوە لە لاپەڕەکانی ڕۆژنامەیەکدا، ئەگەر سەرژمێریەکیش بکەین بۆ ژمارەی ئەو کاریکاتێرانەی کە نمایشکراون لە پێشانگاکاندا، و ژمارەی ئەوانەی لە ڕۆژنامەکاندا بڵاوکراونەتەوە، دەبینین کەوا ژمارەیان لە ڕۆژنامەکاندا بە پلەیەکی زۆر زیاترە لەوانەی پێشانگاکان، زۆرجاریش ئەو پێشانگایانە پێکدێن لە گوڵبژێرێك لە نیگارەکانی هونەرمەندانی کاریکاتێر، و جێگای هەموو بەرهەمەکانیان نابێتەوە، بەم شێوەیەش هیچ بوارێك نامێنێتەوە بۆ پرسیارکردن لە ئینتیمای کاریکاتێر بۆ ڕۆژنامەگەریی، هەروەك ئینتیمای بۆ هونەری شێوەکاریشەوە، دەتوانین دڵنیابین لەوەی کە کاریکاتێر پێناسەیەکی دووانەی هەیە ئەویش شێوەکاری و ڕۆژنامەگەرییە، و دژ بەیەکیش نین.

ڕۆژنامەگەری خۆی لە خۆیدا مەیدانێکە بۆ چالاکی زۆرێك لە هونەرەکان، لە نێویشیاندا زۆرێك لە هونەرە شێوەکاریەکان وەکو پۆستەر و وێنە و کاریکاتێر و جۆرەکانی تر، دەتوانین بڵێین کە ڕۆژنامەگەریی لە چالاکیەکانیدا پشت بە دوو جەمسەر دەبەستێت، ئەوانیش ئامرازی دەربڕینی شێوەکاری و ئامرازی دەربڕینی ئەدەبین، لێرە ئەوەیان سەردەکەوێت و لەولاش ئەوەکەی تر. ئەگەر ئامرازە ئەدەبیەکە بنەڕەتی بێت لە ڕۆژنامەگەریدا لەوەتەی پەیدابوونیەوە، ئامرازە شێوەکاریەکە لە هەندێك ڕۆژنامەدا لە سەردەمی ئێستاماندا سەرکەوتووە بەسەر ئامرازە ئەدەبیەکەدا، بۆ نمونە ڕۆژنامەگەری منداڵان، ئامرازی شێوەکاریی زاڵە بەسەر ئامرازی ئەدەبیدا، بۆیە هەروەك باسمان کرد ئینتیمای کاریکاتێر بۆ ڕۆژنامەگەریی

بەریەکناکەوێت لەگەڵ ئینتیمای بۆ هونەری شێوەکاری، دەتوانرێت ناوی بنرێت بە (هونەری شێوەکاری ڕۆژنامەگەری).

چاوپێکەوتن لەگەڵ مامۆستا ڕەزا شوان … ئا: ڕۆستەم خامۆش

م. ڕەزا شوان:
(منداڵەکانمان، گرنگترین و بە نرخترین سامان و سەرمایەی گەلەکەمانن)

چەند گرنگ و پڕ بایەخە، کەسانێ هەبن خەم لە نەوەکانی دواڕۆژی نیشتمان بخۆن، وە دڵسۆزبن بۆ ئەوەی پەروەردەیەکی باش بکرێن و ئاشنا بن بە فەرهەنگ و کەلتوور و زمانی نەتەوەکەی خۆیان، پاشان وەك تاکێکی هۆشیار و پێگەیشت و دەرووندرووست بە جوانترین شێوە بیکەن بە خەڵات و دیاریی بۆ کۆمەڵگەکەیان، بۆ ئەوەی ئەوانیش لە ئایندەدا بە پاکیی و دڵسۆزیی و وەفاداریی خزمەتی گەل و خاکەکەیان بکەن. بۆیە بە دڵنیاییەوە دەتوانرێ لە ڕێگەی ئەدەبی منداڵانەوە زۆر کاری گرنگ و گەورە بکرێ، بۆ نموونە: وانەی هۆنراوە، کەلە کتێبەکانی پرۆگرامی خوێندنی قوتابخانەدا پێشتر خوێندوومانەو هەرگیز لە بیرمان ناچنەوە، بۆ؟ چونکە هۆنراوە، کێش و سەروای هەیەو وشەکانی: ناسك و جوان و پڕ لە مۆسیقایە، وە زۆر سەرنج ڕاکێشەو بە ئاسانی لەبەر دەکرێ، گەشە بە هزر دەدات و خەیاڵ فراوان دەکات، ئارەزووی خوێندنەوە لای قوتابی زیاتر دەکات، بۆیە پێویستە وانەی هۆنراوە بە گرنگ بزاندرێ و زیاتر بایەخی پێبدرێ. دەربارەی ئەم باسە و بە گشتی سەبارەت بە ئەدەبی منداڵان، ئەم دیدارەمان لەگەڵ کەسایەتی دیار و ناسراوی بواری منداڵان بەڕێز.(م. ڕەزا شوان)ی شاعیر و نووسەر ئەنجامدا.

هەڤپەیڤین: ڕۆستەم خامۆش

پرسیار: گرنگی ئەدەب بۆ منداڵان چۆن هەڵدەسەنگێنن؟

وەڵام: سەرەتا پێویستە ئەوە بزانین، کە منداڵەکانمان، گرنگترین و

بەنرخترین سامان و سەرمایەی گەلەکەمانن.. منداڵانی ئەمڕۆمان هیوا و پڕۆژەی داهاتووی گەلەکەمانن، لە سایەی بایەخپێدانیان و پەروەردەکردنی دروست و ڕێنمایی و ڕاهێنان و ئاراستەکردنی ڕاستیاندا، داهاتوویەکی خوازراوی گەشتر و شیاوتر بە کوردو کوردستان دێنەدی.
بایەخدانمان بە منداڵە چاوگەشەکانی ئەمڕۆمان، بایەخدانە بە ژنان و پیاوانی بەیانیمان، چونکە ئەم منداڵانەی ئەمڕۆمان لە داهاتوودا دەبنە کەڵە پیاوانی جوامێر و قارەمان، دەبنە ژنانی ئاودار و چالاکوان.. دەبنە شۆڕەسوارانی مەیدانی کوردایەتی و مەردایەتی. ئەم منداڵانەی ئەمڕۆمان لە داهاتوودا، دەبنە دەسەڵاتداران و کاربەدەستان و هەموو دەسەڵات و کاروبارێکی کوردستان دەگرنە ئەستۆ و بەڕێوەیان دەبەن.. تا زیاتریش بایەخیان پێبدەین، زیاتر لە هێنانەدی و گەیشتن بەو داهاتووە گەشە دڵنیا دەبین.

لە ئەمڕۆدا، ڕادەی بایەخپێدان و پەروەردەکردنی دروست و ڕاهێنان و ئامادەکردنی باش و ڕۆشنبیریکردنی منداڵان، بوونەتە پێوەر و هەڵسەنگاندنی ڕادەی پێشکەوتن و شارستانی گەلان و وڵاتان لە جیهاندا.. چونکە منداڵان ئەمڕۆ و داهاتووشن.
بایەخدانمان بە پەروەردەکردن و ئامادەکردن و ئاراستەکردنی درووستی منداڵەکانمان، پێویسترین و پیرۆزترین ئەرکی ئەستۆی هەمووومانە: دایکان و باوکان، مامۆستاکان، نووسەران، هونەرمەندان، میدیاکاران و ڕاگەیاندنەکان، ڕێکخراوەکان، حکومەت، هەر خەمخۆر و دڵسۆز و هیواخوازێکی داهاتوویەکی باشتر بە کورد و کوردستان.
پێویستە ئەوەش بزانین، کە پەروەردە و ئامادەکردن و ڕاهێنان و ڕۆشنبیریکردنی منداڵان، کارێکی هەڵەمەکی و ئاسان نییە.. کارێکی زۆر هەستیار و چارەنووسازە، هەر هەڵەیەک بکەین، زیانێکی گەورەو و کارەساتێکی وێرانکردنی لێدەکەوێتەوە و ڕاستکردنەوەیان زۆر زەحمەتە.. بۆیە پێویستیی بە بەڵەدی هەیە.
(ئەلیزابێس ماخت) دەڵێت: " لە کاتی ئەنجامدانی پەروەردەکردنی منداڵەکانماندا، هەر هەڵەیەک بکەین، دەبێتە هۆی دۆڕاندنی جەنگێک کە لە پێناوی داهاتوویەکی باشتردا دەستمان داوەتێ.."
ڕۆشنبیری لە منداڵانەوە دەستپێدەکات.. ئەدەبی منداڵانیش، گرنگترین کۆڵەکەیە لە کۆڵەکەکانی ڕۆشنبیری و خۆشترین ڕووبارە لە ڕووبارەکانی ڕۆشنبیریی منداڵان.
ئەدەبی منداڵان کە تایبەتە بە منداڵانەوە، لە ئەمڕۆدا بەشێکی

گرنگە لە ئەدەب بە گشتی. تا ئێستاش گەلێ پێناسەی جیاوازیان بۆ چەمکی ئەدەبی منداڵان کردوون، بەڵام هەموو پێناسەکان، کۆکەن لەسەر ئەوەی کە ئەدەبی منداڵان تایبەتمەندی خۆی هەیە.

گرنگیدان بە ئەدەبی منداڵان، گرنگیدانە بە ئەدەب بە گشتی.

ئەدەبی منداڵان، کەرەستەیەکی گرنگە، هۆیەکی ئاسانیشە، لە پێکهێنانی کەسێتییەکی دروست و هاوسەنگ لە ژیانی منداڵان و لە گەشەکردنی زەین وهۆش و بیر و دەروون و زمانی منداڵان و ئامادەکردنیان بۆ داهاتوویەکی باشتر، کە بتوانن ڕۆڵیان هەبێت لە پێشکەوتن و لە پێکهێنانی تاکی سوودبەخش و کۆمەڵگەیەکی شاد و بەختەوەر. ئەدەبی منداڵان گرنگترین هۆیە لە هۆیەکانی پەروەردکردنی دروستی منداڵان.

(دۆن مورایە) دەڵێت: “ئەدەبی منداڵان، کاریگەرییەکی گرنگ و بایەخێکی جیاوازی لە ژیانی ئەمڕۆ و داهاتوودا هەیە”

لە ئەمڕۆدا، توێژینەرەکان و دەروونناسان، گرنگییەکی زۆر بە ئەدەبی منداڵان دەدەن.

لەم پێودانگەوە، ئەدەبی منداڵانی کوردمان، پێویستییەکی زۆر گرنگی نەتەوەیی و کوردستانیمانە. بێجگە لەم ئامانجەش، ئەدەبی منداڵانی کورد گەلێ ڕەهەندی جیاوازی لەخۆگرتووە.

لە بارەی گرنگی ئەدەب بە منداڵان، شاعیری ناسراوی بولگاری (ران بوسلیک) دەڵێت: “ئەدەب بۆ منداڵان، وەکوو شیری دایک و هەوای پاک وایە، کە پێویستە هەبن”

هەر لەم بارەیەوە، دکتۆر (ناسرەدین ئەلئەسەدی) دەڵێت:”ئەدەبی منداڵان بۆ بیر، وەکوو ڤیتامینەکان وایە.. کە هۆش و ئەندێشە پێویستیان بە جۆرەکانی هەیە.. هەر جۆرەکیش لایە لە بیر و لە هەست و لە لایەنە ئەندێشەییەکان مەست دەکات”

گەر بە تەسەلی و درێژی، باس لە سوودەکانی ئەدەبی منداڵان بکەین زۆر زۆرن.

پرسیار: لە ئێستادا ئەدەبی منداڵانی کوردمان.. چۆن دەبینن و لە چ ئاستێکدایە؟

وەڵام: ئەدەبی منداڵانی کوردمان، بە بنەما و بە ڕەگ و ریشە نییە، لەگەڵ بوونی کورد لەسەر زەویدا بوونی هەبووە.. بە سەدان چیرۆکی ئەفسانەیی و نەزیلە و هەقایەت و داستان و چیرۆکی فۆلکلۆری و میللی هەمەجۆرە و هەمەمەبەستمان هەیە، بە هەزاران دەق و هۆنراوەی لای لایەی و لورین و گۆرانی دایکانی کوردمان هەیە، کە لەگەڵ ڕاژەنینی لانکی کورپەکانیان بە دەنگ و ئاوازەوە

وتوویانە.. لای لایەش بەشێکە لە ئەدەبی منداڵان..لای لایە بە سەرەتای دەستپێکردنی ئەدەبی و ئەدەبی زارەکی منداڵان دادەنرێت.. (لامارتین) دەڵێت: “جوانترین هۆنراوە لە سەرانسەری جیهاندا، لای لایەی دایکانە” کونترین لای لایەش لە هەموو جیهاندا، لای لایەیەکی ڕەسەنی کوردییە، کە مێژووەکەی بە زیاتر لە چواردە هەزار ساڵ بەر لە ئەمڕۆ دەگەڕێتەوە، کە بە زمانی ئاڤێستا وتراوە.. گەلێ بەڵگەی مێژووییمان هەیە، کە دێرینی و ڕەسەنایەتی ئەدەبی کوردی دەسەلمێنن.. لەو چیرۆک و هۆنراوە فۆلکلۆری و میللییانە و لەو داستان و چیرۆکە ئەفسانە کوردییانەی، کە وەکوو کەلەپووری نەتەوەیی بۆمان ماونەتەوە، بەشی منداڵانی کوردیشمانی تێیاندا هەیە.
ئەدەبی منداڵان لە جیهاندا وەکوو ئەدەبێکی نووسراوی سەربەخۆ و تایبەت بە منداڵان، لە سەردەمێکی تازەدا، بەم شێوە هونەرییە تازەی ئێستای، لقێکی تازەیە لە نێو ئەدەبی هەموو گەلاندا، بە ئەدەبی گەلی کوردیشمانەوە.. مێژووەکەی دەگەڕێتەوە بۆ (سەدەی حەڤدەمین)، کە بە شێوەیەکی فەرمی لە وڵاتی (فەرەنسا)دا سەری هەڵدا.

ئەدەبی منداڵانی تازە لە ئەدەبی کوردیماندا، ئەگەرچی بە ئەدەبێکی تازەی دەزانین، بەڵام لە راستیدا، لە پێشەوەی مێژووی ئەدەبی منداڵانی زۆربەی گەلانی جیهانەوەیە. گەر پەرتووکی (نوبارا بچوکان)ی شاعیر و بیرمەندی گەلەکەمان (ئەحمەدی خانی) بە سەرەتای شیعری نوێی منداڵان دابنێین، کە لە ساڵی(١٦٨٢ز)دا داینراوە.. واتا نزیکەی(٣٣٨) ساڵ بەر لە ئێستا داینراوە.. کە بریتییە لە فەرهەنگە شیعرێکی فێرکاری بە زمانی کوردی بۆ منداڵانی کوردمان.
زۆربەی شاعیرانی ناسراوی کوردمان، لەپاڵ نووسینی شیعر بۆ گەورەکان، شیعر و چیرۆکەشیعر و سروود و ئۆپەرێت و شانۆشیان بۆ منداڵانی کوردمان نووسیوون.

لە سەرەتای ساڵانی حەفتاکانی سەدەی رابردووەوە، ئەدەبی منداڵانی کورد، لە رووی چۆنێتی و چەندێتییەوە، گەشەکردن و پێشکەوتن و هەمەڕەنگییەکی زیاتری بەخۆیەوە بینی، چەند شاعیر و چیرۆکنووس و شانۆنووس و هونەرمەندی وێنەکێشی ناسراو و بە توانای کوردمان، لە بواری ئەدەبی منداڵانی کورد، روویان لە بواری ئەدەبی منداڵان کرد. قۆناغ و وەرچەرخانێکی نوێ لە بواری ئەدەبی منداڵانی کورددا هاتە کایەوە.. جێ پەنجەی ئەو نووسەرانەمان لە پێشخستنی ئەدەبی

منداڵانی کورددا دیارە.. هەندێکیان تا ئەمڕۆش بەردەوامن لە نووسیندا.. هەندێک لە نووسەرانی ئەدەبی منداڵانمان لە ئاستی نووسەرە بەناوبانگە جیهانییەکانی ئەم بوارە، بە کەمتر نازانم.. بە پێویستی دەزانم، کە شاکارە ئەدەبییەکانیان وەریان بگێڕن بۆ زمانی ئینگلیزی.. تا لە جیهاندا بناسرێن.

پێویستە ئەو راستییەش بڵێین، کە ژمارەی نووسەرانی ئەدەبی منداڵانمان، لە هەموو کوردستاندا، لە هەموو لقەکانی ئەدەبی منداڵاندا زۆر کەمن و ناگەن بە پەنجا نووسەر.
ئەمەش لە چاو ژمارەی هەموو منداڵانی کورد، کە بە (٣٠) ملیۆن منداڵ مەزندە دەکرێن زۆر کەمن.. ئەو نووسەرانەشی پسپۆڕی ئەدەبی منداڵانی کوردن و هەموو توانایەکیان بۆ ئەو بوارە تەرخان کردوون، لە پەنجەکانی دەستەکانمان زیاترنین.. لەگەڵ ئەوەشدا، ئاستی ئەدەبی منداڵانی کورد، لە ئاستی ئەدەبی منداڵانی گەلێ لە گەلانی تر باشترە، کە خاوەنی دەسەڵات و دەوڵەت و ئابووری خۆیانن.

من گەشبینم بە هاتنەدی داهاتوویەکی باشتر و گەشتری ئەدەبی منداڵانی کوردمان، لە سایەی داهێنان و ئەزموونی سەرکەوتووی نووسەرانی دڵسۆزی ئەم بوارەمان.

پرسیار: شیعری فێرکاری و پەروەردەیی لە ئەدەبی منداڵانی کورد، لە کەیەوە سەریان هەڵداوە و چ گرنگییەکیان بۆ منداڵان هەیە؟

وەڵام: شیعری فێرکاری، یا شیعری فێرکردن، یا هۆنراوەی فێرکاری، لە زمانی کوردیدا، هەرسێ زاراوەکە بۆ یەک مەبەست بەکار دەهێنرێن، لە ئەدەبی هەموو گەلانی جیهاندا بوونی هەیە. شیعری فێرکاری جۆرێکی گرنگە لە جۆرەکانی شیعری منداڵان، پانتاییەکی فراوانی لە ئەدەبی منداڵاندا گرتۆتەوە.. کە سوود و گرنگی خۆی هەیە لە فێرکردن و لە پەروەردەکردنی منداڵاندا.. کێش و سەروا و موزیکی هەیە و بە شێوەیەکی هونەری دەهۆنرێتەوە.. شیعری فێرکاریی مەبەستی فێرکردنە، هەموو لایەنێکیش لەخۆدەگرێت: ئامۆژگاریی، رێنمایی، پەند و وانە، زانیاری، زانستی، رەوشتی، مێژوویی، پەروەردەیی، زمانی، جوگرافی، تەندروستی، بیرکاری، وەرزشی، کۆمیدی، بەها جوان و بەرزە مرۆڤایەتییەکان، کۆمەڵایەتیی،… هتد. وەکوو ژانرەکانی تری شیعر، شیعری فێرکاریش مەرج و خەسڵەتی هونەریی خۆی هەیە.

تا ئێستاش، گەلێ پێناسەی جیاواز بۆ چەمکی شیعری فێرکاری

کراون، لەوانەش:
بریتییە لە: کۆمەڵێک زانیاری، یا راستیی زانیاری، کە شاعیر بە شێوەی هۆنراوە رێکیدەخات، بە ئەوەی قوتابیان بتوانن بە ئاسانی لێیان تێبگەن و لەبەریان بکەن.
هەندێکیش پێیان وایە، کە شیعری فێرکاری بەشێکی زۆری خەسڵەتە هونەرییەکانی شیعری تێدا نییە، وەکوو خەیاڵ و سۆزداری و چێژ و جوانی شیعر.
دکتۆر (شوکریە رەسوول) بەم شێوەیە پێناسەی شیعری فێرکاری دەکات و دەڵێت:
“شیعری فێرکردن ئەو شیعرەیە، کە سوود بە خوێنەر یا گوێگر دەگەیەنێ، لە هەڵسوکەوت و ژیانی رۆژانەیدا. لە رێگای دەربڕینی رایەک یا پەندێک یا راسپاردنێک یا ئامۆژگارییەک، لە چەند دێڕێکی ئاشکرا و دیاریکراودا. بە زووترین کات لەبەر ئەکرێت و دەوترێتەوە”
شیعری پەروەردەیی، کە تایبەتە بە پەروەردەکردنی دروستی منداڵان، رۆڵێکی گرنگی لە پەروەردەکردن و لە هاندان و ئامادەکردنی منداڵان بە ژیانی ئەمڕۆ و داهاتوویان هەیە.. بە تەواکەری پرۆگرامەکانی خوێندنی کوردی قوتابخانەی بنەڕەتیش دادەنرێت.

دکتۆر (فازل مەجید مەحمود) بەم شێوەیە شیعری پەروەردەیی پۆلێن کردووە:
(پەروەردەی نیشتمانی، پەروەردەی فێرکاری و خوێندن، پەروەردەی رەوشتی، پەروەردەی مرۆڤایەتی، پەروەردەی هۆشەکی و دەروونی، پەروەردەی وەرزشی، پەروەردەی ئاینی، پەروەردەی دروستی یا تەندروستی). هەندێ لە توێژەنەرەکان شیعری فێرکاری و شیعری پەروەردەیی، پێکەوە جووت دەکەن و پێیان وایە، کە هەردووکیان هەمان مەبەستیان هەیە.
زۆربەی شاعیرانی کۆن و تازەمان جۆرەکانی شیعری فێرکاری و پەروەردەییان بە منداڵانی کورد نووسیوون و دەنووسن و بوونە بە بەشێکی گرنگ لە شیعرەکانیان.
ئەمەش ئەوە ناگەیەنێت کە ئەدەبی منداڵان، بگەڕێت بە وانەی پەروەردەیی و وانەی فێرکردن، لە چێژ و خۆشی و خەیاڵ و جوانی بڕوتێنرێتەوە.
مێژووی سەرهەڵدانی شیعری فێرکاری لە ئەدەبی منداڵانی کورد دا، لەسەر دەستی شاعیر و بیرمەندی گەورەی گەلەکەمان (ئەحمەد خانی: ١٦٥٠_ ١٧٠٧) داهێنرا. کە
لە ساڵی (١٦٨٢) دا لەژێر ناوی (نوبارا بچوکان)دا، کۆمەڵێک شیعری

فەرکاری بە زمانی کوردی و بە دیالێکتی کرمانجی باکوور بۆ منداڵانی کورد نووسیوە.

دوای ئەویش (شێخ مارفی نۆدێ:١٧٥٢ ـ ١٨٣٧) فەرهەنگەشیعرێکی عەرەبی و کوردی لە ژێر ناوی (ئەحمەدی)دا، کە بۆ شێخ ئەحمەدی کوڕی داینا، بە شیعری فەرکاری بۆ منداڵان دادەنرێت.
من پێم وایە، کە مێژووی شیعری فەرکاری کوردی بۆ پێش (نۆبارا بچوکان) بگەڕێتەوە، ڕێگ و ڕیشەی لە فۆلکلۆری کوردیدا هەبێت.. گەر بە دواداچوون و لێکۆڵینەوە لەم بوارەدا بکرێت، دەشێ لە فۆلکلۆری کوردیدا، کە مێژووەکەیان نازانرێت. پسپۆڕانی ئەم بوارەمان بتوانن لە مێژووی ساڵەکانیان نزیک ببنەوە.
بەڵام سەرهەڵدانی شیعری فەرکاری لە جیهاندا، بۆ سەردەمی یۆنانی کۆن دەگەڕێتەوە.
یۆنان لانکەی شارستانی و فەلسەفە و فەیلەسووف و مێژوونووس و شاعیران بوو.
(هیزۆد) ی یۆنانی (لە ناوەڕاستی سەدەی هەشتەمینی پێش زایینی) بە داهێنەری شیعری فەرکاری لە هەموو جیهاندا دەناسرێت. لە زۆر لێکۆڵینەوەدا دەربارەی ئەدەبی کۆن، ئەم راستییەیان پشت راست کردۆتەوە.

پرسیار: شیعر بەشێکە لە ئەدەبی منداڵان.. چۆن لە گرنگی شیعر بۆ منداڵان دەڕوانن؟

وەڵام: شیعر یا هۆنراوە یا هەڵبەست یا هۆزان، چوار زاراوەی هاومانا و هاومەبەستن.
هەر چوار وشەکە لە زمانی کوردیدا بەکاردەهێنرێن.. شیعر جوانترین و ناسکترین هونەرە، گرنگترین لقی ئەدەبی منداڵانە. نزیکترین هونەرە لە دەروونی منداڵانەوە. هەست و خۆشی و چێژێکی تایبەتی بە هۆش و دڵ و دەروونی منداڵان دەبەخشێت.
شیعر ئەندێشەی منداڵان گەشتر دەکات، ئاستی ڕۆشنبیری گشتی و زانستی و زانیاری و زمانییان دەوڵەمەنتر و فراوانتر دەکات.. هیوادارتر و گەشبینتریان دەکات.. گرنگترین کاریگەری هەیە لەسەر ژیانی ئەمڕۆ و داهاتووی منداڵان. شیعر گەلێ کێشەی دەروونی منداڵان چارەسەر دەکات.. هەر لە ڕێی شیعری جوانەوە، گەلێ ئامانجی پەروەردەیی دروست دێنەدی.. ئەوە شیعرە فێری منداڵانی کوردمان دەکات، کە هەمیشە دڵسۆزی کورد و کوردستان بن، هاوبەستەبوونیان بە کوردستان ببێت.. ئەوە شیعرە فێری منداڵەکانمان دەکات، کە تێبکۆشن و کۆڵنەدەن، هەمیشە

هیوادار و گەشبین بن.

ئەمانە و لە سایەی شیعری جوانی منداڵاندا، بە دڵیان ئاماجی تری ئەرێنی دەنێدی.
هەر ئەمەشە وای کردووە، کە بە چاوێکی ڕێزەوە لە شاعیرانی منداڵان بڕوانرێت و بە دراوێکی گرنابەهای دەگمەنی بزانن.. چونکە شاعیرانی منداڵان ئەرکێکی زۆر پیرۆز و بەرپرسیارێتییەکی زۆر هەستیار و چارەنووسازیان لە ئەستۆ گرتوون.
شیعری منداڵان، وەک هەر بابەتێکی تر، پێویستی بە گەشەکردن و داهێنان هەیە. پێویستی بە تەکنیکی تازە و بە ستایلی تازە و شێوازی گوزارشتکردنی تازە هەیە.
بە مەرجێک، لە مەرج و خەسڵەتە تایبەتمەندییەکانی شیعری منداڵان لانەدرێت.

پرسیار: کەی بوو.. بیر لەوە کرایەوە کە شیعر بخرێتە نێو پەرتووکەکانی پرۆگرامی خوێندن بە زمانی دایک لە کوردستاندا؟ کەش بوو بۆ یەکەمین جار بیری لەمە کردەوە؟ چ جۆرە شیعرێکت پێ باشە لە پەرتووکەکانی خوێندنەوەی کوردی بۆ پۆلەکان هەبن؟

وەڵام: ئەوە نازانم، کە بۆ یەکەمین جار کێ بوو، کە ئەم دەستپێشخەرییەی کرد، لە چ بەروارێکیشدا، کە شیعر خرایە نێو پەرتووکەکانی خوێندنەوەی کوردی.. بەڵام لەگەڵ خوێندنی زمانی کوردی لە قوتابخانەکانی کوردستاندا، لەگەڵ دانانی پەرتووکەکانی خوێندنەوەی کوردی بۆ پۆلە جیاوازەکانی خوێندن، شیعر و چیرۆک و پەخشان بوون بە بەشێکی سەرەکی لە پرۆگرامەکانی پەرتووکەکانی خوێندنەوەی کوردی، تا ئەمڕۆش، شیعر و چیرۆک و پەخشان، بابەتی وێژەیی و مێژوویی و زانیاری هەمەچەشنە، بەشێکی سەرەکین لە بابەتەکانی خوێندنەوەی کوردی.

لە کاتی کۆماری کوردستان(١٩٤٦) لە مەهاباد. خوێندن بە زمانی کوردی بوو. شیعر و سروود و چیرۆک بەشێک بوون لە بابەتەکانی پەرتووکەکانی خوێندنەوەی کوردی بۆ پۆلەکان..
قوتابییەکانی قوتابخانەکانی مەهاباد، لەکاتی ریزبوونی بەیانیان سروودی "ئەی ڕەقیب" یان دەوت.. کە لەو ساڵەوە تا ئەمڕۆ بووە بە مارشی نەتەوەیی کورد و بەیانیان لە هەموو قوتابخانەکاندا بە کۆمەڵیی بە ئاوازەوە دەوترێت.
بە رای من پەرتووکەکانی خوێندنەوەی کوردی بۆ پۆلەکانی قوتابخانەی

بنەڕەتی، بەپێی (قۆناغەکانی تەمەنی منداڵان) بە هەموو جۆرە شیعرێک بڕازێنرێتەوە باشە، چونکە هەر جۆرە شیعرێک سوود و مەبەستی خۆی هەیە. بە تایبەتیش من پێم خۆشە، کە شیعر و سروودە نیشتمانییەکانمان، پشکی شێریان هەبێت لە شیعرەکانی نێو پەرتووکەکانی خوێندنەوەی کوردی پۆلەکانی قوتابخانەی بنەڕەتیدا، تا منداڵانی کوردمان خۆشەویستی و پەرۆش و سۆزداری و هاوبەستەبوونێکی زیاتریان بە کورد و کوردستان ببێت.

ئەوەش زۆر بە گرنگ و پێویست دەزانم، کە پێویستە لە نێو ئەندامانی لیژنەکانی دانان و ئامادەکردنی پەرتووکەکانی خوێندنەوەی کوردیدا، بۆ هەموو پۆلەکانی قوتابخانەی بنەڕەتی، شاعیر و چیرۆکنووسێکی بە توانا و ناسراوی بواری ئەدەبی منداڵان هەبن، ئەوان باشتر دەزانن، کە بۆ هەر قۆناغێکی منداڵی چ جۆرە شیعر و چیرۆکێکی منداڵان لە هەموو روویەکەوە لەبارن و گونجاون. شایەنی باسیشە، کە زۆربەی شاعیران و چیرۆکنووسان و شانۆنووسانی بواری منداڵان مامۆستان. ئەوان زیاتر لە جیهانی پاک و بێتاوانی منداڵانەوە نزیکن و زیاتریش لە خەیاڵ و لە هیوا و خەون و خواست و لە زمانیان تێگەیشتوون.

بەداخەوە، لە نێو پەرتووکەکانی خوێندنەوەی پۆلەکانی ئێستای قوتابخانەی بنەڕەتی لە باشووری کوردستاندا، هەندێ شیعر و چیرۆک و بابەتی تر دانراون، کە لە رووی فۆرم و ناوەڕۆک و مەبەستەوە، لاوازن و هەڵەیان تێدان. بۆیە بەپێویستی دەزانم، کە سەر لە نوێ لە لایەن لیژنەیەکی شارەزا و بە ئەندامەتی شاعیر و چیرۆکنووسانی منداڵانی کوردمان، بە سەرجەم پەرتووکەکانی خوێندنەوەی کوردی قوتابخانەی بنەڕەتیدا، بە وردی پیانداچنەوە و بژاریان بکەن لە هەموو هەڵەیەکی زمانی و زانیاری، جوان پاکیان بکەنەوە. بابەتە نەگونجاوەکانیش لابەن و بابەتی گونجاوی تر بخەنە شوێنیان.

پرسیار: چۆن بوو بیرت لەوە کردەوە کە بۆ منداڵان بنووسی؟ لە کەیەوەش شیعر بۆ منداڵان دەنووسی؟ تا ئێستا چەند پەرتووکت بۆ منداڵانی کورد چاپکردوون؟

وەڵام: هەر لە منداڵییەوە خولیای خوێندنەوە و نووسین بووم و بوون بە بەشێک لە ژیانم. لە پۆلی پێنجەمی قوتابخانەی سەرەتایی بووم، سەر لە بەیانیانی رۆژانی هەینی زۆر بە پەرۆشەوە، گوێم لە بەرنامەی (باخچەی منداڵان) دەگرت، کە لە رادیۆی کوردی لە بەغدا،

خوالێخۆشبوو مامۆستا (رەمزی قەزاز) بە منداڵان ئامادە و پێشکەشی دەکرد، بە بابەتی هەمەڕەنگەی خۆش دەیڕازاندەوە و بە زمانێکی پاراو و ئاسان و شیرینی کوردی پێشکەشی دەکرد.
لە میانەی ئەم بەرنامەیەوە، هۆگری بابەتی منداڵان بووم.. کە بووشم بە مامۆستا، ئەو هەلەم بۆ ڕەخسا، کە لە جیهانی پاک و سەیر و سەمەر و پڕ لە هیوای سەوز و ڕاز و نیازی پاک و خەیاڵی فراوانی منداڵانی کوردمان نزیک ببمەوە. لە زمانی شیرین و لە فەرهەنگی زمانیان، لە ئارەزوو و خولیا و لە بەهرە و پێداویستییەکانیان زیاتر تێبگەم.. بۆ تایبەتیش بە ماوەی پێنج ساڵ لە چەند قوتابخانەیەکی شاری کەرکوکی کوردستانی، وانەی زمانی کوردیم دەوتەوە. دوایی بە زۆرداری خوێندنی کوردییان هەڵوەشاندەوە و گۆڕییان بە عەرەبی.. گەلێ شیعری نیشتمانی کوردی و چیرۆکی کوردیم بە قوتابییەکانم دەخوێندەوە و دەگێڕانەوە. دواتریش خۆم کەمێک شیعر و چیرۆکم بۆ نووسین و بەیانم دەخوێندنەوە.

یەکەمین شیعرم بۆ منداڵان (سروودی من) بوو، کە لە ساڵی (١٩٧٠)دا نووسیم. بە دەنگی قوتابییەکی زۆر دەنگخۆشی قوتابخانەکەم (مەشخەڵ) کە ناوی (عەبدولکەریم عەلی باوە ـ ماوەیەکی زۆرە لە نەمسا دەژی) برا گەورەکەی ئاوازی بۆ دانا و تیپی موزیکی کەرکوک وابزانم (تیپی سەلاق)یان ناو بوو، موزیکیان بۆ دەژنی، تیپی سروودی قوتابخانەی (مەشخەڵ)ی کوڕان و (هیوای) کچانیش، کە من و مامۆستا (فەخریە عەبدولرەحمان بەرزنجی) تیپێکی هاوبەشی سروودی کوردیمان پێکهێنا بوو، لەگەل عەبدولکەریم عەلی باوەدا، ئەو سروودەی منیان، بە ماوەی سێ ئێواران لەسەر شانۆی هۆڵی شارەوانی شاری کەرکوک، پێش نمایشکردنی شانۆی (دایکی شەهید) پێشکەشیان دەکرد. ئەمە بوو بە سەرەتا و بە هاندەرم بۆ ئەوەی درێژە بە نووسینی شیعرو بۆ ئەدەبیاتی منداڵانی کورد بدەم.

لە ساڵی (١٩٨٤) بۆ (١٩٩٤) لە تەلەفزیۆنی کەرکوک، هەفتانە بە ماوەی نیو کاتژمێر، بەرنامەی (جیهانی منداڵان)م ئامادە دەکرد کە (سەزان) ی کچم و چەند قوتابییەکی ترم پێشکەشیان دەکرد.. (سەزان) تەمەنی نۆ ساڵان بوو کە بچووکترین پێشکەشکەری بەرنامە بوو لە تەلەفزیۆندا) بینەرێکی زۆری منداڵانی کوردمان هەبوون. لە رێی ئەم بەرنامەیەوە خزمەتێکی باشی رۆشنبیریی منداڵانی کوردم کرد.
لە بەرواری (٢٥/١٠/٢٠٠٦) لە نەرویج، بۆ یەکەمین جار

(کۆمەڵەی منداڵانی کورد)م دامەزراند.. سەرنووسەری گۆقاری (کوردیلەکان)یش بووم، کە ئۆرگانی ئەم کۆمەڵەیە بوو.. تەنها پێنج ژمارەمان لێی دەرکرد.
تا ئەمڕۆش بە پێی توانام لە بواری ئەدەبی منداڵاندا، درێژە بەم خزمەتە پیرۆزە دەدەم.

تا ئێستا شەش پەرتووکم چاپکردووە.. سێیان بۆ منداڵانن، کە ئەمانەن:
١ـ هەڵەشەیی.. چیرۆکێکی درێژە بۆ منداڵان. ساڵی(١٩٧٠) لە بەغدا چاپم کردووە.
٢ـ سروودی من.. کۆمەڵێک هۆنراوەیە بۆ منداڵان.. کەرکوک (٢٠١٣)
٣ـ گۆڵزاری چیرۆک بۆ منداڵان.. سی و سێ چیرۆکە.. کەرکوک (٢٠١٩)
لە زۆربەی گۆقارە کوردییەکان و لە سایتە ئەلیکترۆنییەکاندا، بە دەیان نووسینی بابەتی هەمەچەشنەم بڵاوکردوونەتەوە، بە تایبەتیش دەربارەی ئەدەبی منداڵان و پەروەردەی منداڵان.. کۆمەڵێکیش چیرۆک و هۆنراوەشم بۆ منداڵان لە گۆقارەکانی منداڵان کە لە کوردستاندا دەردەچن بڵاوکردوونەتەوە.

پرسیار: م. رەزا شوان، بەڕێزت ساڵانێکی زۆرە لە دەرەوەی کوردستان دەژی، ئەوەندەی ئاگاداربی، ئەدەبی منداڵان لە نێو گەلان و وڵاتانی ئەوروپا بە گشتی چۆنە؟ بە تایبەتیش شیعری پەروەردەیی؟

وەڵام: گەلان و وڵاتانی ئەوروپا، وەکوو گەلی کورد، ماف زەوتکراو و وڵات داگیرکراو نین.. ئەوان خاوەنی دەسەڵات و دەوڵەتی خۆیانن، لە زووەوە ئازادی و دیموکراتیان تێدا بەرجەستە بوونە.. نەک تەنیا لە ئەدەبی منداڵاندا، بەڵکو لە هەموو بوارەکان و لە هەموو ڕوویەکەوە پێشکەوتوون و لە پێشەوەی ئێمە دان.
ئەدەبی منداڵان، بە هەموو لق و لایەنەکانییەوە، پێشکەوتووە و لە پێشکەوتن دایە.
شیعری منداڵانیش، هەموو لایەنەکانی شیعری لە خۆگرتوون، بە شیعری پەروەردەیی و فێرکاریشەوە.. لە هەر شار و شارۆچکەیەکدا، لە هەر گەڕەکێکدا، لە هەر گوندێکدا، لە هەر ماڵێکدا، لە هەر ژوورێکی منداڵاندا، لە هەر قوتابخانەیەکدا، لە هەر پۆلێکی خوێندندا، کتێبخانەیان تێدان، بە سەدان و بە هەزاران پەرتووک و گۆقاری هەمەڕەنگ و هەمەبابەتیان بۆ منداڵان تێدان، تەنانەت پەرتووکیان تێدایە بۆ منداڵانی یەک ساڵانیش چاپکراون.. رۆژانەش لە هەر

شارەکەدا، منداڵانی سێ و چواری باخچە دەبرێن بۆ بەشی منداڵان لە پەرتووکخانەی گشتیدا، کە بە دەیان پەرتووکی ڕەنگاوڕەنگی وێنەداری گونجاو دەخەنە بەردەستیان و هەر لە منداڵییەوە هۆگری خوێندنەوەیان دەکەن و بە پەرتووک ئاشنایان دەکەن.

خۆزگەی ئەوە دەخوازم، کە ئێمەی کوردیش چاو لەوان بکەین و هەر لە منداڵییەوە منداڵەکانمان لەسەر خوێندنەوە ڕابهێنین و بە پەرتووک و گۆڤارەکانی منداڵان ئاشنایان بکەین.. وەکوو دەڵێن:" فێربوون لە بچووکیدا.. وەک نەخشی سەر بەرد وایە"

پرسیار: چیت پێ باشە دەربارەی ئەدەبی منداڵان بیڵێیت..؟ یان چیت هەیە بە شاعیران و نووسەرانی بواری ئەدەبی منداڵان؟

وەڵام: گەلێ شت هەیە گەر بمانەوێت باسی بکەین.. زۆر بە کورتی و بە چڕی باس لە هەندێ ڕا و بۆچوون و پێشنیاری خۆم دەکەم.
پێویستە نووسەرانی بوارەکانی ئەدەبی منداڵان، شاعیر و چیرۆکنووس، یا شانۆنووس، پێش هەمووشتێک دەبێ ئەوە بزانن کە بۆ منداڵان دەنووسن، نووسینەکانیشیان بە پێی قۆناغەکانی تەمەنی منداڵی بن، چونکە هەر قۆناغێک زمان و تایبەتمەندی خۆی هەیە.
پێویستە شارەزای دەروونناسی منداڵان بن، ئاگاداری فەرهەنگی زمانی منداڵان بن.

ئەدەبی منداڵان زانیاری و هونەرە، هەر کارێکی هونەریش شێواز و بنەمای هونەریی هەیە. پێویستە نووسەرانی ئەدەبی منداڵان، چ شاعیران یا چیرۆکنووسان، شیعرەکانیان و چیرۆکەکانیان بە شێوازێکی ئاسان و سووک و بێ گرێ و گۆڵ و بە کوردییەکی پەتی و ناسک و شیرین و ڕەوان دابڕێژن.. پێویستە لە خواست و ئارەزوو و خەیاڵی منداڵان نابەڵەد نەبن.. هەمیشەش هیوا و گەشبینی و خۆشەویستی و کوردستان پەروەری و لێبووردن و یەکتری قبووڵکردن، بخەنە دڵی منداڵانی کوردمانەوە.. پێویستیشە کۆتایی بابەتەکانیان بە خۆشی کۆتایی پێبهێنن و تراژیدی نەبن.
هانی منداڵانی کوردمان بدەن، بە ئەوپەڕی ئازادییەوە گوزارشت لە بیر و لە ئەندێشەی خەیاڵیان بکەن و شەرم نەکەن بە ڕاشکاوی ئەوەی لە دڵە قنجەکانیاندایە دەریان ببڕن.

هانیان بدەن خۆیان شیعر و چیرۆک و پەخشان بنووسن، ڕێز لە نووسینەکانیان بگرن و ئافەرین و دەستخۆشیان لێبکەن و پاداشت و

خەڵاتی گونجاویان پێشکەش بکەن.
پێویستیشە نووسەرانی منداڵان داهێنەربن و واز لە چاولێکەری و لە لاسایی کردنەوە و لە ئامۆژگاری وشکی تەڵقین ئاسایی بهێنن. ئەوەش بزانن کە منداڵانی ئەمڕۆمان لەگەڵ منداڵانی سەدەی رابردووماندا جیاوازن. هیوا و خەون و خواست و پێداویستییەکانیشیان ، هەمان خواست و پێداویستییەکانی ئەوان نین.. منداڵانی نەوەی ئەمڕۆمان زۆرزانتر و وریاتر و رۆشنبیریتر و چاوکراوەترن.. نەوەی تەلەفزیۆنی رەنگاوڕەنگ و ئینتەرنێت و ئایپاد و داهێنانی شتی سەیر و سەمەرەن.. پێویستە نووسەرانی نوێش هاوچەرخ و نوێخواز و داهێنەربن.. بەردەوام بخوێننەوە بە تایبەتیش لە بواری ئەدەبی منداڵاندا.

پێویستە وەزارەتی رۆشنبیری کوردستان، لایەنی کەمەوە ساڵی پەنجا پەرتووکی شیعر و چیرۆک و شانۆ و پەرتووکی وەرگێڕاو بۆ منداڵانی کوردمان چاپ بکات.
خەڵاتی نووسەرانی ناسراوی ئەدەبی منداڵان بکات.. دوای ئەوەی کە لیژنەیەکی پسپۆری ئەم بوارە بڕیار لە شایەنی چاپکردنی پەرتووکەکان و لە نووسەران دەدەن.
رەخنەی ئەدەبیشمان لە بواری ئەدەبی منداڵاندا، بە نرخی نەبوونە، ئەمەش هۆکارێکی سەرەکییە لە دواکەوتنی ئەدەبی منداڵانی کورد.. چونکە رەخنە هۆکارێکی گرنگە بۆ هەڵسەنگاندنی نووسینەکان و بۆ پێشکەوتنی ئەدەبی منداڵان.
ناشبێت ڕێ بەچاپکردنی نووسینی لاواز و کاڵوکرچ بۆ منداڵان بدرێت.
تا ئێستاش (یەکێتی نووسەرانی کورد) وەکوو پێویست ئاوڕیان لە ئەدەبی منداڵانی کورد نەداوەتەوە.. بۆیە من پێشنیاری ئەوە دەکەم، کە لە لایەن نووسەرانی بواری ئەدەبی منداڵانی کوردەوە (یەکێتی نووسەرانی منداڵانی کورد) یان بە ناوی (یەکێتی نووسەرانی منداڵانی کوردستان) دابمەزرێنین.. کە ببێت بە چەترێکی ئەدەبی بۆ هەموو نووسەرانی ئەم بوارە.. دەتوانێت خزمەتێکی زیاتر و پوختر بە ئەدەبی منداڵانی کوردمان بکات.

تا ئێستا ئەم پێشنیارەم لای چەند نووسەرێکی ئەم بوارە باسکردووە.. هەموویان لەگەڵ دامەزراندنی ئەم یەکێتییەدان.. پێشم باشە بۆ ئەم مەبەستە کەمپێنێک رابگەیەنین، تا بزانین چەند نووسەری ئەدەبی منداڵان، هاوڕان و لەگەڵ دامەزراندنی (یەکێتی نووسەرانی منداڵانی کوردستان) دان.

لە کۆتاییدا، هیوادارم کە ئەدەبی منداڵانی کورد، گرنگی و بایەخێکی زیاتری پێبدرێت.
زۆریش سوپاسی ئەوەی بەڕێز دەکەم، بۆ ڕێخساندنی ئەم دیدارە لە بارەی ئەدەبی منداڵانی
کوردەوە.
-___________________

ناوی (ڕەزا ساڵح عەلی)یە، بە (ڕەزا شوان) ناسراوە، لە ساڵی (۱۹٤٦) لە دێی (گەگجە) لە ناوچەی
(شوان)ی سەر بە پارێزگای (کەرکوک) لە دایک بووە.. لە ساڵی (۱۹٥۲) وەوە، لە شاری کەرکوک نیشتەجێ بوونە.. لقی وێژەی قوتابخانەی ئامادەیی لە کەرکوک تەواوکردووە.. لە ساڵی (۱۹٦۸) دا، پەیمانگای ئامادەکردنی مامۆستایانی لە شاری (باقوبە ـ دیالە) تەواو کردووە.

لە بەرواری (۹/۳ / ۱۹٦۹) دا،کراوە بە مامۆستای (قوتابخانەی بادەوای سەرەتایی) لە دێی (بادەوا)ی سەر بە ناحیەی (لەیلان ـ کەرکوک).. دوای ساڵێک لە (۱۹۷۰) دا، گوێزراوەراوە بە شاری کەرکووک، لە قوتابخانەی (مەشخەڵەی سەرەتایی کچان) وانەی زمانی کردی و بیرکاری گوتووەتەوە.. لە ساڵی (۱۹۸۰)دا، گواستراوەتەوە بۆ (قوتابخانەی عائیشەی تەکمیلاو) لە گەڕەکی
(ڕەحیماوا)ی کەرکوک.. لە هەمان کاتدا لەم قوتابخانانەش موحازەرەی وانەکانی مێژوو و زانیاری کوردی گوتووەتەوە، لە (ناوەندی یانزەی ئازاری ـ کچان) لە (ناوەندی مەیسەلونی ـ کچان) لە (ناوەندی ئیمام قاسمی ـ کوڕان) لە (قوتابخانەی سەرەتایی ئیمام قاسمی ـ شەوان). کە لە بەیانییەوە تا کاتژمێری نۆی شەو وانەی گوتووەتەوە.

لە ساڵی (۱۹۹۰ ـــ ۱۹۹٥) کراوە بە (جێگری بەڕێوەبەری قوتابخانەی ١٤ی ڕەمەزان) لە کەرکوک، بەعسییەکان تەنگیان پێ هەڵچنیوە, کە بیکەن بە بەڕێوەبەری قوتابخانەیەک لە ڕەحیماوا، بەو مەرجەی ببێت بە بەعسی.. ڕەتی کردۆتەوە و بە راشکاویی پێی گوتوون: گەر بمکەن بە بەڕێوەبەری پەروەردەی کەرکوکیش نابم بە بەعسی، ناچاربووە, کە لەسەر داوای خۆی، لە ساڵی (۱۹۹٥) دا خانەنشینی بکەن.

لە ساڵی (۱۹۷۰) وە ـ تا خانەنشین بووە، ئەندامی (سەندیکای یەکێتی مامۆستایانی کوردستان ـ لقی کەرکوک) بووە.

لە ساڵی (١٩٩٦)وە، کوردستانی بەجێهێشتووە و ماوەیەک لە تورکیا و لە ئەڵمانیا و دوایی رووی لە نەرویج کردووە. لە (١٩٩٩) وە، لەگەڵ خێزان و منداڵەکانی لە وڵاتی نەرویج دەژین.

لە نەرویجدا لە ساڵی (٢٠٠٠ ــ ٢٠٠٢) مامۆستای زمانی کوردی (زمانی دایک) بووە لە چەند قوتابخانەیەکی سەرەتایی و ناوەندی لە شاری (ڤۆس) و لە شاری (بێرگن) لە (نەرویج) بە زمانی کوردیی وانەی بە منداڵانی کورد گوتووەتەوە.

لە ساڵی (٢٠٠٤) دا، لەگەڵ دوو مامۆستای تر و چەند قوتابییەکی کورد (رادیۆی کوردستان) یان، لە شاری بێرگن لە نەرویج کردەتەوە، کە رادیۆیەکی لۆکاڵی بووە، هەفتانە دوو کاتژمێر بە کوردی پەخشیان کردووە، بۆ ماوەی ساڵێک ئەم رادیۆیە بەردەوام بووە.. هەموو پرۆگرام و بەرنامەکانی خۆی ئامادەی کردووە و بەرنامەی تایبەتی خۆشی هەبووە.

نزیکەی (١٥) ساڵیش فەرمانبەر بووە لە کۆمپانیایی خۆرخوازیی (فری تێکس) و لە دایرەی (بێرگنتێرمیناڵ پۆست) دا دایرەی پۆستی سەرکی بێرگن، لە (٣٠/٦/٢٠١٨) دا خانەنشین کراوە.

لە ساڵی (١٩٦٧)دا، بۆ یەکەمین جار نووسینێکی لەژێر ناوی(لە سایەی زانیاریدا) لە رۆژنامەی (الاخبار) دا، کە لە (بەغدا) دەردەکرا بڵاوکردەتەوە.. کە لاپەڕەیەکی بە زمانی کوردیی دەردەچوو.

لە ساڵی (١٩٦٧) ەوە تا ئەمڕۆ، لە گۆڤار و لە رۆژنامەکان ولە رۆژنامە ئەلیکترۆنییەکانی ئێستاشدا، بە دەیان نووسینی هەمەچەشنەی، بە زمانی کوردیی و بە عەرەبی بڵاوکردەتەوە ، بە تایبەتیش دەربارەی منداڵان، بابەتی پەروەردەی منداڵان، بواری ئەدەبی منداڵان، هۆنراوە و چیرۆک بۆ منداڵان، زیاتر حەزی لە خزمەتکردنی بواری (ئەدەبی منداڵان)ە.. تا ئەمڕۆش لەم بوارەدا درێژە بە نووسین و بڵاوکردنەوە دەدات.

لە ساڵی (١٩٧٠ــ ١٩٧٣)بە ناوی خوازراوی (هیوا شوان)ەوە. خۆبەخشانە (پەیامنێری رۆژنامەی هاوکاری) بووە لە کەرکوک.

لە ساڵی (١٩٧٠) دا، بووە بە ئەندامی یەکێتی نووسەرانی کورد و لە یەکەمین کۆنگرەشیدا، کە لە هاوینی (١٩٧٠) لە بەغدا بەسترا، بەشداربووە.. لە ساڵی (١٩٧١)یشدا، ئەندامی دەستەی دامەزرێنەر و ئەندامی هەڵبژێراوی یەکەمین دەستەی بەڕێوەبەری (یەکێتی نووسەرانی

کورد ــ لقی کەرکوک) بووە، کراوە بە بەرپرسی دارایی.

لە ساڵی (١٩٨٤ــــ ١٩٩٤) بۆ ماوەی (١٠) ساڵ لە (تەلەفزیۆنی کەرکوک ــ بەشی کوردی)دا، ئامادەکاری بەرنامەی(جیهانی منداڵان) بووە.. کە بەرنامەیەکی هەفتانەی نیو کاتژمێری بوو. لە ڕێی ئەم بەرنامەیەوە، خزمەتێکی زۆری بە ڕۆشنبیریی و ئەدەبی منداڵانی کوردیی کردووە.

پرۆفایل:

لە (٢٥ ــ ١٠ ــ ٢٠٠٦) دا بۆ یەکەمین جار لە (نەرویج) دا، کۆمەڵەیەکی دامەزراندووە، بە ناوی (کۆمەڵەی منداڵانی کورد / لە نەرویج) هەر بە ناوی ئەم کۆمەڵەیەوە، گۆڤارێکی وەرزیان بە ناوی (کوردیلەکان) ەوە، بە زمانی کوردیی و نەرویجی بۆ منداڵانی کورد دەرکردووە، کە پێنج ژمارەیان لێ دەرکردووە.. سەرنووسەری ئەم گۆڤارەش هەر خۆی بووە.

لە ساڵی (١٩٦٨) دا، چەندین خەڵاتی(قوتابی دەرچووی یەکەمی پەیمانگای ئامادەیی مامۆستایان ــ لە باقوبە ــ دیالە) وەرگرتووە.

لە ساڵی (٢٠٠٧)دا، لە (پێشبرکێی ئەدەبی منداڵان) دا، کە لە لایەن (وەزارەتی ڕۆشنبیریی هەرێمی کوردستان) ەوە سازکرا.. بەشداری کردووە.. دوو خەڵاتی یەکەمینی لە (هۆنراوە) و (چیرۆک) بۆ منداڵان وەرگرت.. کە لەلایەن وزیری ڕۆشنبیریی خوالێخۆشبوو مامۆستا (فەلەکەدین کاکەیی) یەوە، پێشکەشی کرا.

لە ساڵی (٢٠١٢) دا لە ساڵڕۆژی (١١٤) ی ڕۆژنامەگەریی کوردیی(لقی کەرکوکی سەندیکای ڕۆژنامەنووسانی کوردستان)، (قەڵغانی ڕۆژنامەنووسانی کوردستان) یان پێ بەخشیوە.

لە زۆربەی گۆڤار و ڕۆژنامەکانی کوردستاندا بابەتی هەمەڕەنگەی بڵاوکردۆتەوە لەوانەش لە: (بەیان، هاوکاری، ڕۆژی کوردستان، الاخبار، ڕەنگین، تەندروستی و کۆمەڵ، ژین، گزنگ، پەپولە، سفەرە، رووداوی منداڵان، پەروەردە، جەلانە، ڕۆژی سولەیمانی، کۆماری ڕۆژ، بانەڕۆژ، شیکار، هەواڵ نیوز، کوردستانی نوێ، گوڵان، سیروان، … هتد).

بە زمانی نەرویجیش لە ڕۆژنامەی (هۆردەلاند) و گۆڤاری (لاوق) دا،

چیرۆکی منداڵان و پەندی کوردیی بڵاوکردوونه تەوە.

تا ئێستاش لە (رۆژنامە ئەلیکترۆنییەکان) دا، بەردەوام بابەتی ه□م□□نگە بڵاودەکاتەوە، بە تایبەتیش لە بواری ئەدەبی منداڵان و بواری پەروەردەی منداڵاندا.

تا ئێستا شەش کتێبی نووسیوە و چاپی کردووە.. کە سیانیان بۆ منداڵانن.

خانە نشینبوون ... عوسمان ڕانیەیی□

لەکۆمەڵگە پێشکەوتووەکاندا ب□ تایبەت لە دانشگا و ناوەند و ڕوناکبیران و داهێنەران و□دەوڵەت، □دامەزراوە گرنگەکانی دوای□و سیاسی، □و ئیداری □یاسایی □ئەکادیمیەکان و کەسانی خانەنشینبوون وەك فەرمانبەران و□یاسایی □گەیشتنیان بەماوەی □ چونکە ئەو کەسایەتیانە□خانەنشین ناکرێن. □ئاسایی □بەڕێو□ بەرانی ڕۆشنبیر و□کەسانی □سەرمایەی □بە(بیر)کار دەکەن نەك بە(جەستە)، ئەقڵ و بیروهۆش و تواناکانیانە لەداهێنان و□بیرمەند و ئەکادیمی لەبەرئەوە□خزمەتکردن، □دیاریکراوی □بەخشش نەك چەند ساڵێکی لەسەر فەرمانبەرانی□خانەنشینبون وجێبەجێکردنی □گەیشتن بەماوەی ڕۆڵی□کارو پیشەو □هاتنی □کۆتایی □و ئیداریەکان مانای □ئاسایی □ یاساییە□ئیداری □ژیان دا نییە بەڵکو گۆڕانێکی □لەبوارەکانی □ □□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□و□د□دات. □

ئیداری□ژیانی □خانەنشینبوون وەك قۆناغێك لەقۆناغە ئاساییەکانی رێکخراوە،□ناوخۆیی □یاسای □لەهەر وڵات و کۆمەڵگەیەك بەگوێرەی □ ئەوروپاو ب□ تایبەت لەدامەزراوە□وڵاتانی □بۆنمونە لەزۆربەی □ خانەنشینبوون دەگاتە□گەیشتن بەکاتی □باڵاکان و زانکۆکان ماوەی بخوازێت□دەمێنێ یان ئەو کەسە خۆی □یان بەکراوەیی □حەفتا ساڵ بەردەوامبوونی□ڕێگەی □تەندروستی □یان باری □خانەنشین بکرێت دەگەنە ئاستی□لەهەندێ دەوڵەتیش ئەو کەسانەی □پێ نادات، □کاری □ خانەنشینبون ئەگەر بخوازن بەردەوامبن لە کارکردن ئەوا□ تەمەنی □

یان□ماستەر و دکتۆرا بکەن □نامەی □بواریان پێ دەدەن سەرپەرشتی
تایبەت و شیاویان بۆدابین□توێژینەوە شوێنی □لەناوەندەکانی
پڕ□حەوانەوەو ژیانێکی □هاوکات گشت هەلومەرجی □دەکرێت،
لەئاسوودەیيان بۆلەبەر چاو دەگیرێت، تەنانەت هەندێ ناوەندی□
پێشکەوتوو هەوڵ دەدەن سوود لە بەهرەی لەوڵاتانی □ئەکادیمی □
هاوڕێم هەیە□ بۆنموونە دکتۆرێکی □تر ببینن، □وڵاتانی □ئەکادیمی □
فەرەنسا خوێندوویەتی، □کوردستانە پێشتر لەوڵاتی □باشوری □خەڵکی
تائێستا چەند جارێك لەلایەن ئەو وڵاتەوە داوەتکراوەو باشترین□
حەوانەوەیان بۆ دابین کردوە ل□ بەرامبەردا ئەرکێکی□جێگەی
ئەدەبیات□یان وەرگێرانی □لێکۆڵینەوە □ئەکادیمیان ل□ بواری □
کارەکە□ئەنجام دانی □دیاریکراو پێ سپاردووە و دوای □بۆماوەیەکی
لێ□ب□ر□ □ز□و□ □ ما ئ اوایی
□□□د□کرێت.

کوردستان دەبینین لەو بوارەشدا□ با بەتەکە دەبەستمەوە بەهەرێمی □
پێشکەوتوو هەڵسوکەوت□گەلانی □کلتوری □بەپێچەوانەی □کەموکوڕی هەیە
ڕۆژانێك لەگەڵ ئەم لایەنە دەکرێت بەجۆرێك ئەو توانا ئەکادیمیانەی
کارکرن و□سەرەکی □دیار و لایەنێکی □گەش و دەنگێکی □ڕوویەکی □
بوون لە داهێنان و پێشکەشکردنی□بنەڕەتی □کۆڵەگەیەکی
هەرئەم کەسایەتیە بەرێزانە کاتێك گەیشتن بەوادی□خزمەتگوزاری □
بەڕێ دەخرێن وەك ئەوەی□و ساردو سڕی □خانەنشینبون بەسادەیی □
بوبێت لەسەریان تەنانەت ڕێز بۆ ئارشیف□ئەوکەسە بارگرانی □بڵێی □
ژوورەکانیان دانانێن ئەمە لەکاتێکدا ئەو کەلوپەلانە□و کەل و پەلی
خۆیدا هەوڵ و□بوون و لەکاتی □دۆکیۆمێنت و با بەتی ئەکادیمی
بۆ خەرج کراوە، راستە□و مەعنەوی □مادی □زۆری □ماندوبونێکی
لێرەولەوێ چەند حاڵەتێکی وەك مەراسیمی خاترخواستن لەو کەسانه
زانست و□دەکرێت بەڵام شتەکە گشتی نییە، چونکە بەها و گرنگی
بڕیار بەدەست گرنگی پێ نادرێت□هەندێك کەسانی □لای □ڕونا کبیری □
بۆیە دەبینین تەنانەت هەڵسوکەوت کردنیشیان لەتەك ئەو
نیە.□خۆی □کەسایەتییانەدا شیاو و لەجێی
□□
نییە لەبەرامبەر کەسایەتییانیڕێزی □پرسیار ئەوەیە ئایا ئەمە بێ
نییە کە□بێڕێزی □کولتوری □وڵات دەکرێت؟ ئایا ئەمە دروستکردنی □
خۆیان بەرامبەر خەڵکیتر دەیکەن؟ ئەم□شەخسی □خەڵکانێك بەمەزاجی
پرسیاران□ پ□یوستە لایەنی بەرپرس وەڵامیان بداتەوە. لەبەرامبەردا
نیشتیمانی□یەکتر قبوڵکردن و رێزگرتن و بەهای □پ□یوستە کولتوری
پێ بدرێ نەك لە کۆمەڵگە دروست بکرێ و پەرەی □ڕەوشت بەرزی □و □

کوردەواری□ناو کۆمەڵگەی □بەها جوان و پیرۆزەکانی □سڕینەوەی و□ڕێزگرتن و خۆشەویستی □لە □کەپڕیەتی □ □□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□مر□قایەتی.

ئیناس و پیاوەکانی خەلیفە … ئەحمەد کامەران

ئیناس و پیاوەکانی خەلیفە ناونیشانی ڕۆمانێکی نووسەر و ڕۆژنامەنووس شاخەوان برایم عەبدولایە کە لە ساڵی 2019 خستیە بەردیدی خوێنەران و ڕۆشنبیران , بەتیراژی 1000 دانە و لەلایەن چاپخانەی ڕۆکسانەوە چاپ کراوە.
ڕۆمانەکە لە هەشت بەش پێك دێت,هاوکات ناوەڕۆکی ڕۆمانەکە باس لە کچێکی ئێزیدی تەمەن 14 ساڵ دەکات بە ناوی ئیناس شەنگالی کە بەشێوەیەکی زۆر دڕندانە دەکەوێتە ژێر چنگی چەکدارانی داعشەوە وە لە هەمان کاتیشدا خێزانەکەی ئیناس بەشێوەیەکی دڕندانە لەلایەن چەکدارەکانەوە دەکووژرێن ,ئیتر تەنیا ئیناس لەو خێزانە دەمێنێتەوە ودەبێتە قوربانی سێکس بە دەستی چەکدارەکانەوە, کە هەرجارەو چەکدارێك یان خەلیفەیەکی داعش لەگەڵی جووت دەبێت کە لەکۆتاییشدا ئیناسی تەمەن 14 ساڵ کە لەسەرەتای بەهاری تەمەنی دابوو کەچی گورگە برسیەکانی سێکس توانیتان پەردە کچێنیە نازکەکەی خۆی لە دەست بدات , بەخوێندنەوەی ڕۆمانەکە بزەیەك لە نێو جەستەت بۆ درووست دەبێت بەهۆی ئەو ووشە پڕ لە ئازار و نامڕۆڤایەتیەی چەکدارانی داعش ئەنجامیان دا کە لەماوەی ئەو ساڵانەی ڕابردوو دا لە بەرامبەر سەرجەم مڕۆڤایەتی و بەتایبەتیش پێکهاتە مەسیحی و ئێزدیەکان کە هەڵبەتە ئازارێکی زۆر گەورەی بەدوای خۆی بە جێ هێشتووە کە بەشێوەیەکی ئاسان ناتوانرێت لە یاد بکرێت کە لە هەمان کاتیشدا دەتوانم بەڕۆژانی ڕەش و قێزەون هەژماری بکەم بۆ ژیانی مڕۆڤایەتی کە هەرچەندە ش ئەوکەسانەش مڕۆڤ بوون بەڵام تەنیا لە ڕووخسارەوە مڕۆڤ بوون بەڵکو ناخ و دڵیان لە گورگێکی دڕندەی بۆگەن دەچوو کەتەواوی سیفاتە ئەخلاقیەکانی مڕۆڤایەتیان لەدەست دابوو, گەورەترین قوربانی دەستی ئەم چەکدارە دڕندانە ڕەگەزی مێیەنەیە کە بوونە گەورەترین قوربانی دەستی ئەو چەکدارە دڕندانە هەروەها لە

ئەنجامی هەر ڕووداوێك و كارەساتێكی دڵتەزێن ئافرەتان(مێ) دەبنە گەورەترین قوربانی لە ڕووی جەستەییەوە , بەهۆی ئەوەی ئافرەتانیان وەكو كۆیلەی سێكس بەكاردەهێناو لەگەڵ ئەوەشدا مامەڵەی كڕین وفرۆشتنیشیان پێوە دەكرا لە بازاڕی ڕەش, كە دەتوانم بڵێم بازاڕێكی گەورەیان درووست كرد بۆ ساغكردنەوی ئافرەتانی كەنیزە واتە ئەوانەی كە لە ئەنجامی جەنگ و جیهاد كردن وەكو دەستكەوتێك بە دەستیان هێنا, ئیتر ئەوانیش بە ئارەزووی خۆیان هەموو جۆرە كارێكی نامرۆڤانەیان لەگەڵ ئەو ئافرەتانە ئەنجام دەدا.
ئەگەر سەیری ڕووداوەكانی نێو ڕۆمانەكە بكەین دەبینین نموونەیەكی دیار و زەقمان پێ پیشاندەدات كە ئەویش ژیانی ئیناسی شەنگالیە كە لە ڕاستیدا بە هەزاران ئیناسی دیكە لە ڕاستیدا بوونیان هەبووە كە كرابوون بە قوربانی دەستی ئەو چەكدارە دڕندانە, ئەگەر چی بەشێك لەو كچ و ژنانە ژێر دەستی داعش ژیانیان كۆتایی هات مردن وە هەندێكی تریش تووشی باردۆخێكی دەروونی مەترسیدار بوون كە ساڵانێكی زۆری دەوێت هەتاوەكو دەگەڕێنەوە بۆ ژیانی ئاسایی خۆیان ڕەنگیشە نەتوانن جارێكی تر ژیانێكی ئاسایی درووست بكەنەوە, بێگومان ڕووداوێكی ئاسایی نیە بۆ كچێك كە لەژێر چنگی دڕندەیەك بێت بە ئارەزووی خۆی جەستەی بەكارهێنێت و بیلسێنێتەوە, یان لەپاشان بكەوێتە ژێر دەستی بە كۆمەڵ كە هەریەكەو وەكو گورگێكی برسی چنگ بۆ ئەندامێكی هەستیاری بدەن كە لەڕێگای ئەو ئەندامە هەستیارانەی كچەكانەوە گورگەكان ئارەزووەكانی خۆیان بەتال كردو بەبێ ئەوەی گوێ بدەنە ژیانی ئەو كچانەی ژێر چنگیان بەڵكو بە دڕندانە ترین شێوە مامەڵەیان لەگەڵ دەكرا.

داعش كێ بوون؟ ئامانجیان چی بوو:

داعش كورتكراوەی ناوی(دەولە أسلامیە فی عیراق وشام) كە لە سەرەتادا لە سوریاوە وەكو ڕەشەبایەكی مەترسیدار دەركەوتن بۆ ژیانی مرۆڤایەتی و دواتریش گەشەی سەندو بەرەو عێراق و چەندین ناوچەی دیكە ڕۆیشتن, هەڵبەتە ئەم گرووپە یاخود ئەم ڕێكخراوە تیرۆرستیە بە زنجیرە تەواوكەرەكانی ڕێكخراوە تیرۆرستیەكانی پێشووتر دادەنرێت وەكو(قاعیدە و جوندو ئیسلام و بەرەی نوسرەو) بەڵام ئەوەی ئەم جارە بە ناونیشانێكی دیكەوە بەڵام هەمان ئایدۆلۆژیاو ئامانجی ڕێكخراوەكانی پێشووتر بەڵام ئەوەی داعش دەتوانم بڵێم زۆر قێزەونتر بوو كە لە هەموو بەهایەكی ئەخلاقی دەرچووبوون.

ئامانجی داعش لەوەدا بوو كەویستی دەوڵەتێك درووست بكات لە ژێر

چەتری ئاینی ئیسلام وە جیهادکردن لە پێناو خودا بۆ سەرخستنی ئاینی خودا کە بە کۆتا ئاین دادەنرێت ئەویش ئاینی ئیسلامە هەربۆیە ئامانجی داعش ئەوەبوو کە خەڵکیان بەشێوەیەکی زۆر هێنایە سەر ئاینی ئیسلام بەتایبەتی ئەوانەی کە دووربوون لە ئاینی ئیسلام واتە بێ باوەڕەکان ئەمەش لەدیدی ئەوانەوە کە خەلکیان ئارەزووی خۆیان جیادەکردوە ئەگەرچی هەرکەسێکیش ملکەچی خۆی بۆ ئەم ئاینە دانەنابوایە ڕاستەوخۆ سەریان لە لاشەیان دەکردەوە کە ئەمەش بووە کارەساتێکی گەورە دژ بە پێکەوە ژیان و ئارامی چوونکە ناکرێت مڕۆڤێك بگرێت و بە زەبری هەڕەشە تۆ ئاین و فکرەکەی بگۆڕیت , ئەمە بەهەموو شێوەیەك جێگای باوەڕپێکردن نیە چوونکە مڕۆڤ ئازادە بۆ خۆی لەسەر چ ئاین و فکرەیەکە هەربۆیە بەبوونی ئەم جۆرە فکرە توندڕەوانە جیهان دەکەوێتە مەترسیەوە,ئەگەر چی ئەو چەکدارانە بەشێوەیەك هەڵخەلەتێنرابوون کە گوایە دەبێت جیهاد بکەن لەپێناو سەرخستنی ئاینەکەی خودا و لە ناوبردنی کافران و بۆ باوەڕان ڕاستەوخۆ خودا لە دونیایەکەی دیکە ئەو چەکدارانە بە بەهەشت و چەندین حۆری جوان جوان شاد دەکات کەئەمەش خۆی لەخۆیدا بریتیە لە یاری کردن بە ئەقلی مڕۆڤە بۆ ئەقلەکان بەهۆی ئەوەی ئەگەر کەسێك خوێندنەوەی هەبێت و ڕۆشنبیر بێت ئەوە زۆر مەحالە بکەوێتە دوای ئەقلی ئەم جۆرە گرووپانەوە, هەڵبەتە من لە پێشووتردا وتارێکم بە ناونیشانی (چارەنووسی داعشە زیندانی کراوەکان بەرەو کوێ) بڵاوکردبوو کە ئاماژەم بەو داعشە یاخود ئەو نامڕۆڤانە دا کە ئێستا لەکووچی زیندانەکاندان بۆیە دەبێت ئەوانە زوو دەست بەجێ چارەسەرێکی ڕیشەیی بکرێن بۆ ئەوەی جارێکی تر بەشێوەیەکی تەندرووست بگەڕێنەوە نێو کۆمەڵگا یان ئەگەرنا هەموویان ژەهر خوارد بکرێن و کۆتاییان پێ بهێنرێت هەروەکو چۆن خۆیان کۆتاییان بەژیانی هەزاران خەڵکی بێتاوانیان هێنا بۆ ئەوەی جارێکی تر نەبنەوە مەترسی بۆ سەر ژیانی مڕۆڤایەتی وە ڕەنگە لەلایەکی تریشەوە ئەو پرسیارە درووست ببێت کە ئاخۆ بەکوشتنی ئەوانە چ سوودێکی دەبێت؟ بێگومان لەڕوویەکی ترەوە ئەگەر سەیری بکەین سوودێکی ئەوتۆی نابێت بەهۆی ئەوەی خۆ فکرە توند ڕەوەکە زیندوە واتە زۆر ئاساییە لە پاش چەندین ساڵی تر کەسانێکی تر درووست ببنەوە لەژێر ناوێکی تر و دووبارە خەڵکی بکەنە قوربانی بۆیە ئەم جۆرە پرسە هەستیارانە پێویستی بەوە هەیە کە لەڕیشەوە کۆتایی پێ بهێنرێت , هەرچەندە لەماوەکانی ڕابردو سەرکردەی دیاری داعش ئەبوبەکر بەغدادی لە بۆسەیەك کوژرا کە ئەمەش هاوشێوەی کوشتنی سەرکردە باڵاکانی دیکەی ڕێکخراوە تیرۆرستیەکان بوو هەروەکو ئوسامە بلادن و شێخ زانا و چەندین کەسی دیکە کە لەپاش ماوەیەکی دیکە ڕێکخرا و

سەرکردەی دیکە هاتنە گۆڕەپان و چەندین کارەساتیان لەدوای خۆیان درووست کرد.

هەفتەیەکی بازنەیی … غەمگین خدر

شەممەکان:

ئەوەندە لە بوونی مندا ڕووناکی
گڵ□ پەکانی ژوورەکەم دەکوژێنمەوە و
ڕوخساری تۆ
لە مندا هەر پڕشنگ دەدات.

یەکشەممەکان:

دێمە ناو سەوزایی دیدەنی تۆ
باخچەکەت
سەردانی چاوم دەکات
گوڵەکانی سەر کراسەکەت
لەناو تەڕایی چاوانمدا گەشتر
گەش و
گەشبینانە دێمە ناو تۆ و
بەناو ئاسوودەیی گوڵەکانتدا پیاسە دەکەم.

دووشەممەکان:

دێمە ناو قووڵایی دڵی تۆوە
بەناو پێستتدا خۆم غلۆر دەکەمەوە
لەناو ناوکتدا ئەوەندە خۆم دەشۆم
تاکوو ک□فی سپی لەسەر مەمکت پێی دەخزێت
تاکوو ئاوی ڕوون لەسەر جەستەت خلیسک دەبات.

سێشەممەکان:

نەهاتنت دەکەمە تاریکایی پ□یقی ناوت
هەموو سێشەممەکان ناو دەنێم: نەهاتن
سێشەممەیەک،

لەناو دڵمدا خۆرێكى خۆش بوو
سێشەممەيەک،
لەناو چاوانمدا بارانێكى بە خو□ □ بارى
سێشەممەيەكيش لەناو پێكەنيشمدا گريام
تۆ هەر نەهاتى!
لە هەينێوە،
هەموو دوانيوەڕۆى سێشەممەكان دەخەوم!

چوارشەممەكان:
چاوم بە هەبوونتدا هەڵدەزنێت و
لەناو خڕۆكە سوورەكانى خوێنت و
لەناو لەپى دەستت و
لەناو دڵى گەرمت و
لەناو گوڵەكانى كراسەكەشتەوە
ديارە چاوم!
لە هەينێوە،
چاوم نەيتوانيوە خيانەت لە گوڵەكانى كراسەكەت بكات.

پێنجشەممەكان:
بە شاهێدى خۆرى پڕ شەبەنگى ناو ئەو پ□يقانە
جارێک گەش و گەشتر
جارێكيش تەڕ و تەڕتر
دەڕژێمە ناو تاريكيتەوە.

هەينييەكان:
كە تۆ دەڕۆيتەوە
خەريكە وەک دارتەلێكى بێ كار□ با
ڕوونا كيى خۆريشم تێدا بكوژێتەوە.

...
سەرچاوە:
برينەكان گۆرانيمان پێدەڵێن
شيعر
غەمگين خدر
چاپى يەكەم 2017

سێ شیعری نەوزاد بەندی

دوو گڵۆپی زەرد

کەی
لە شەوێکی ساردا
لە شارێکی ساردا
دابەزین
بۆ خواردنەوەی قاوەیەک
لە کافیتریایەکی
گەڕیدەی
کەنار دەریادا ..؟!

لەیادمان بچێ
ڕوناکی ئوتومبیلەکە
خامۆش کەین ..
تیشکی زەرد
تێکەڵاو بێ لەگەڵ هەڵمی
نیسکافە و چا دا ..

دەنگی: (ئەی
لایتەکان ..)
تێکەڵ بێ
لەگەڵ (با) دا ..!؟

کەی
خۆمان تێکەڵ کەین
لەگەڵ تابلۆیەکی
گرانبەهای
ئاوادا !؟
-——————

لە بیر چوون

دوای ئەوەی

زستانێکی زوو ..
زۆر زوو..
لە جانتاکەتا
خۆمم لە بیرچوو..
وەک چۆن لەسەر
مەغسەلەی ڕیستۆرانتێک
سەعاتی مەچەکت
لەیاد ئەچێ و
بە چرکەیەک
ئەبێتە موڵکی مەچەکێکی تر ..

ناوێرم
شەڕە تۆپەڵ بکەم
ئەترسم
ئەمجارە
لە جیاتی بەفر ،
دڵم بهاوم ..
بە چرکەیەک
ببێتە موڵکی سنگێکی تر ..

بەسەرچوونی مەوسیمێک

ئەمەوێ بڵێم
ئیدی تەواو ..
تەواو مەوسیمی پاسکیلی شین و
خانوو گەلێکی ڕەنگاو ڕەنگ .. تەواو..
تەواو مەوسیمی سەفەر و..
ئوتێل گەلێکی گەرم و گوڕ و
بێ دەنگ .. تەواو..

ئەمەوێ بڵێم
تەواو..
تەواو خەوبینین
بە ڕۆژێکی جیاوازەوە .. تەواو..
تەواو ، تێکەڵاو بوون
لەگەڵ کەمانچەیەکی
پڕ لە ئاوازەوە .. تەواو

ن□وزاد ب□ندی